

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vstup dítěte do mateřské školy a aplikace adaptačního programu

Hana Šerá

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů, které jsem citovala a uvedla v seznamu použitých pramenů.

V Olomouci

Hana Šerá

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí práce paní Mgr. Aleně Srbené, Ph.D. za cenné rady, ochotu, trpělivost během konzultací a odborné vedení při psaní této bakalářské práce. Dále také děkuji mateřské škole ve Velké Kraši za umožnění realizace výzkumného šetření.

Anotace

Jméno a příjmení:	Hana Šerá
Katedra:	Katedra primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Mgr. Alena Srbená, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Vstup dítěte do mateřské školy a aplikace adaptačního programu
Název v angličtině:	Child's entry into kindergarten and application adaptation program
Zvolený typ práce:	výzkumná práce – zpracování primárních dat
Anotace práce:	<p>Tato bakalářská práce se zabývá vstupem dítěte do mateřské školy a jeho adaptací v kontextu aplikovaného adaptačního programu. Teoretická část je zaměřena na dítě předškolního věku, současné předškolní vzdělávání, vstup dítěte do mateřské školy a adaptaci. V části empirické za využití kvalitativního výzkumného šetření hlavním cílem zjistit, jestli aplikovaný adaptační program vede k úspěšné adaptaci příchozích dětí. Dílčími cíly je naprojektování adaptačního programu, jeho realizace a zaznamenání průběhu adaptace dětí do záznamových archů, odhalit situace způsobující dětem problémy při adaptaci, analyzovat průběh adaptace v kontextu vybraných kritérií a zhodnotit úspěšnost adaptace v souladu s adaptačním programem po uplynutí jednoho měsíce a vyvodit doporučení pro pedagogickou praxi.</p>
Klíčová slova:	adaptace, adaptační program, mateřská škola, předškolní dítě, rodiče, sourozenci, učitelka, záznamový arch
Anotace v angličtině:	<p>This bachelor's thesis deals with the child's entry into kindergarten and his adaptation in the context of the applied adaptation program. The theoretical part is focused on the child of preschool age, current preschool education, the child's entry into kindergarten and adaptation. In the empirical part, using qualitative research, the main goal is to find out if the applied adaptation program leads to successful adaptation of incoming children. The sub-goals are to design an adaptation program, implement it and record the progress of children's adaptation in record sheets, to reveal situations causing problems for children during adaptation, to analyze the course of adaptation in the context of selected criteria and to evaluate the success of adaptation in accordance with the adaptation program after one month and draw recommendations for pedagogical practice.</p>
Klíčová slova v angličtině:	adaptation, adaptation program, kindergarten, pre – school child, parents, siblings, teacher, recording sheet

Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Volný nestrukturovaný rozhovor Příloha č. 2 – Adaptační program Příloha č. 3 – Souvislosti kritérií s očekávanými výstupy Příloha č. 4 – Záznamový arch č. 1 Příloha č. 5 - Záznamový arch č. 2 Příloha č. 6 - Záznamový arch č. 3 Příloha č. 7 - Záznamový arch č. 4 Příloha č. 8 - Záznamový arch č. 5 Příloha č. 9 - Záznamový arch č. 6
Rozsah práce:	90 040 znaků normostran bez příloh
Jazyk práce:	český

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	9
1.1 Vymezení předškolního věku	9
1.2 Vývoj dítěte předškolního věku.....	9
1.2.1 Vývoj dítěte v batolecím období.....	10
1.2.2 Tělesný vývoj dítěte předškolního věku.....	10
1.2.3 Kognitivní vývoj dítěte v předškolním věku	11
1.2.4 Socializace a emocionální vývoj dítěte v předškolním věku.....	11
1.2.5 Hra.....	13
1.3 Potřeby dítěte předškolního věku	13
2 SOUČASNÉ PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	15
2.1 Terminologické vymezení	15
2.2 Základní legislativa.....	16
2.3 Směrodatné dokumenty.....	16
2.4 Mateřská škola	17
2.4.1 Význam mateřské školy	17
2.4.2 Funkce mateřské školy	18
3 VSTUP DÍTĚTE DO MATEŘSKÉ ŠKOLY	19
3.1 Přípravenost dítěte na vstup do mateřské školy	19
3.2 Výběr mateřské školy	21
3.3 Role učitelky.....	21
3.4 Dvouleté děti v mateřské škole.....	22
4 ADAPTACE	24
4.1 Faktory ovlivňující adaptaci.....	24
4.1.1 Rodina	24
4.1.2 Osobnost dítěte	25
4.1.3 Prostředí mateřské školy	25
4.1.4 Osobnost učitelky.....	26

4.2 Fáze adaptace	26
4.3 Problémy při adaptaci	27
4.4 Ukončení adaptace	28
4.5 Adaptační program	29
II EMPIRICKÁ ČÁST.....	30
5 VÝZKUMNÝ DESIGN	30
5.1 Výzkumné cíle	30
5.2 Výzkumné otázky	31
5.3 Sběr dat a jeho metody	31
5.4 Výběr a charakteristika vzorku	32
6 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	34
6.1 Popis adaptace jednotlivých dětí	34
6.2 Vyhodnocení analyzovaných dat	43
7 SHRUTÍ A DISKUZE.....	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	53
SEZNAM TABULEK.....	55
SEZNAM PŘÍLOH	56
PŘÍLOHY	57

ÚVOD

Tato práce se věnuje tématu vstupu dítěte do mateřské školy a jeho následné adaptace. Toto téma je aktuální pro pedagogy, tedy i pro mne, na začátku každého školního roku, kdy přichází do mateřské školy nové děti, aby udělaly velký krok ve svém životě. Obvykle poprvé se začnou zařazovat do kolektivu svých vrstevníků, přijímat jinou autoritu než rodiče, odloučí se na delší čas od svých blízkých a stávají se součástí nové společnosti, do které se postupně snaží začlenit. Pro dítě je toto období velmi náročné z mnoha hledisek, proto by měla mateřská škola vytvořit takové podmínky, aby nově nastupujícím dětem jejich vstup do nového prostředí co nejvíce usnadnila.

Teoretická část práce nám podává ucelený přehled o daném tématu. Představuje dítě předškolního věku se specifiky vývoje v tomto období, dále poskytuje základní informace o současném předškolním vzdělávání a seznamuje s problematikou vstupu do mateřské školy a samotné adaptace dítěte na nové prostředí.

Empirická část je zaměřena na kvalitativně orientované výzkumné šetření, v rámci kterého byl naprojektován a na začátku školního roku realizován adaptační program v konkrétní mateřské škole. V prvním měsíci pak probíhalo pozorování dětí a průběhu jejich adaptace, přičemž data byla zaznamenávána do záznamových archů, následně analyzována a vyhodnocena v kontextu s dílčími cíli a výzkumnými otázkami této práce.

Cílem bakalářské práce je zjistit, zda aplikovaný adaptační program vede k úspěšné adaptaci nově příchozích dětí ve věku od 2 do 4 let v konkrétní mateřské škole a vyvodit doporučení pro pedagogickou praxi.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

První kapitola je věnována tomu nejpodstatnějšímu elementu předškolní pedagogiky, a to předškolnímu dítěti. Uvedeme zde, co si představí pod pojmem předškolní věk, přiblížíme si vývoj dítěte z různých hledisek, dotkneme se významu hry a potřeb dítěte v tomto období.

1.1 Vymezení předškolního věku

Předškolním věkem v širším pojetí označujeme období, které trvá od narození až do zahájení povinné školní docházky s tím, že zde zařazujeme i prenatální období. V užším slova smyslu takto označujeme etapu od tří do šesti let věku dítěte, respektive do zahájení školní docházky. Jedná se o zásadní etapu lidského života, která ovlivňuje celý náš budoucí život. (Šmelová, 2014)

Podle Matějčka (2005, str. 138) *„je období označované jako „předškolní věk“ charakterizováno na svém začátku první společenskou emancipací dítěte a na svém konci pak druhým výrazným krokem do společnosti, totiž nástupem do školy.“* Dítě se v tomto období znatelně rozvíjí po všech stránkách. Zaznamenáváme pokroky v oblasti tělesné, pohybové, intelektové, citové i společenské. (Matějček, 2005)

V přehledu vývojových stádií nazývá Erikson předškolní věk „iniciativou proti vině“ a to z důvodu dvou možných variant svědomí dítěte – buď je aktivní se zdravým svědomím, nebo s nezdravým svědomím s pocitem viny. (Šmelová, 2004)

1.2 Vývoj dítěte předškolního věku

Dítě se v tomto období velmi výrazně vyvíjí v mnoha oblastech. V nadcházejícím textu se blíže seznámíme s vývojem tělesným, kognitivním a emočním. Dále se dotkneme tématu socializace a hry. Z důvodu zaměření empirické části na děti od 2 let bude nejprve krátce popsán vývoj dítěte v batolecím období.

1.2.1 Vývoj dítěte v batolecím období

V tomto období můžeme vidět hlavní pokrok zejména v oblastech hrubé a jemné motoriky a v řeči. Dvouleté dítě již dokáže běhat bez pádů a zvládá i terénní nerovnosti, chůzi po schodech nebo skoky snožmo. V jemné motorice se rychle zdokonaluje, zvládá například řadit kostky svisle i vodorovně, čmárat tužkou a napodobit podle vzoru čáry a kruhy. Mělo by aktivně udržovat tělesnou čistotu. Dítě začíná užívat soustavy slovních znaků, myšlení je symbolické, slova jsou spíše „předpojmy“, než skutečné pojmy. Usuzování je prelogické, založené na nápodobě činností a jejich výsledků. V rámci socializace dítě začíná být samostatnější, zapojuje se více do lidského společenství a zkouší navazovat vztahy s ostatními dětmi, kdy si můžeme všimnout zejména paralelní hry. (Langmeier, Krejčíková, 1998)

1.2.2 Tělesný vývoj dítěte předškolního věku

Pro představu uvedeme průměrné tělesné proporce dětí v předškolním období. Ve věku čtyř a pěti let jsou většinou dívky pod průměrem a chlapci nad průměrem. (Bacus, 2004)

- 3 roky – výška 90 až 96 centimetrů, váha 13 až 16 kilogramů
- 4 roky – výška 97,5 až 104 centimetrů, váha 14,5 až 18 kilogramů
- 5 let - výška 105 až 111 centimetrů, váha 16,3 až 20,5 kilogramů

Můžeme zdůraznit, že tříleté dítě má za sebou významnou část vývoje, kdy se naučilo chodit a pohybovat se po vzoru dospělých. Zvládá chůzi a běh jak po rovině, tak v terénu, má lepší stabilitu a málokdy padá, nedělá mu problém chůze do schodů i ze schodů. (Langmaier, Krejčíková, 1998) Dochází ke značnému zdokonalení v oblasti motoriky, dítě je hbitější, má lepší pohybovou koordinaci, zvládá různé běžné druhy pohybu, jako je hopsání, běhání, lezení. (Špaňhelová, 2004) Když se podíváme dále, kolem pátého roku už dítě lépe udrží rovnováhu a lehce zvládne skákat po jedné noze. Je schopné jízdy na kole. Pohyby jsou přesnější, dítě více vnímá svoje tělo. Při manuálních činnostech preferuje jednu ruku, v kresbách získává smysl pro detail. (Bacus, 2004)

Je velmi zajímavé pozorovat a být součástí vývoje dítěte, ať z pohledu rodiče nebo pedagoga. Dítě se každým rokem milovými kroky posouvá kupředu a za relativně krátké předškolní období se nám doslova mění před očima. V následujícím oddíle si přiblížíme také vývoj poznávacích funkcí.

1.2.3 Kognitivní vývoj dítěte v předškolním věku

Pro začátek považujeme za důležité objasnit pojem kognitivní vývoj. Tím rozumíme „vývoj poznávacích funkcí u člověka během jeho života“. (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, str. 99) Úroveň poznávacích procesů u dětí předškolního věku popisuje Čačka (1994). Podle něj je již dítě schopno zachycovat detaily, ale vnímání je spíše globální. Uvádí se tři stadia vnímání dětí, a to stadium předmětů, činností a vztahů, přičemž u předškolních dětí pozorujeme jen první dvě stadia. Pozornost dítěte je nestálá, dlouhodobě těžko udržitelná, paměť je spíše nespolehlivá, učí se mechanicky. Myšlení se kolem čtvrtého roku posunuje z předpojmového na názorné, ale stále dominuje bezprostřední vjem.

S tímto vývojem inteligence se ztotožňují Langmaier a Krejčíková (1998). Na rozdíl od dřívějšího užívání slov a jiných symbolů jako předpojmů již uvažuje v ucelených pojmech vystihujících podstatné podobnosti. Usuzování je stále ovlivněno tím, co dítě vidí, ale názor již bývá rozčleněný. Myšlení tedy neprobíhá na základě logických operací a můžeme ho charakterizovat jako prelogické (předoperační), egocentrické (vázané na činnost dítěte), antropomorfické (polidšťování všeho), magické (úprava dle vlastního přání) a artificialistické (všechno „se dělá“).

Dochází k rozvoji zrakové a sluchové diferenciaci, která pokládá základy pro budoucí analýzu a syntézu při čtení a psaní. Důležité je také zdokonalování řečových dovedností. (Mertin, Gillernová, 2010)

Úroveň poznávacích funkcí u dítěte můžeme zvláště v prostředí mateřské školy záměrně vnímat a zaznamenávat v rámci pedagogické diagnostiky, která nám následně ukáže, v jakých oblastech je třeba se dítěti více věnovat. Existuje mnoho diagnostických materiálů a pomůcek, které nám tuto činnost usnadní a příjemní. Nyní se podíváme na problematiku začleňování dítěte do nového prostředí a jeho emocionální pochody v předškolním období.

1.2.4 Socializace a emocionální vývoj dítěte v předškolním věku

K vysvětlení pojmu socializace použijeme definici z Pedagogického slovníku: „Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu, a začleňuje se tak do společnosti.“ (Průcha, Waterová, Mareš, 1995, s. 202) Socializaci dítěte zde člení do tří etap. V první se dítě identifikuje s matkou, ve druhé se snaží osamostatnit a ve třetí se již začleňuje do širších sociálních skupin. (tamtéž)

Nejdůležitějším prostředím socializace dítěte předškolního věku je stále rodina. Na proces socializace pohlížíme ze tří hledisek. Prvním je vývoj sociální reaktivity, který zahrnuje různé emoční vztahy k různým osobám v okolí. Druhým hlediskem je vývoj sociálních kontrol, kdy dítě přijímá normy udávané dospělými a třetím hlediskem je osvojování sociálních rolí, přičemž dítě přejímá postoje a vzorce chování, které se od něj očekávají v konkrétní společnosti. (Langmaier, Krejčíková, 1998)

Dítě má značný zájem o společnost svých vrstevníků a spolupráci s nimi. Objevují se prosociální postoje, dítě si volí své přátele a formou hry, společných činností, času, který společně tráví, se zařazuje do širší společnosti. (Hoskovcová, 2006). Přínosné pro rozvoj socializace jsou hračky, jejichž používání umožňuje či vyžaduje kooperaci dětí. (Splavcová, Kropáčková, 2016) Vzájemným působením mezi lidmi probíhá sociální učení, kdy dítě získává schopnost vycházet s druhými dětmi i dospělými, zařazovat se do společnosti. (Helus, 2004) Nesmíme opomenout také rozvoj identity dítěte, které se identifikuje zejména se svou pohlavní rolí. (Mertin, Gillernová, 2010)

Se socializací úzce souvisí sebepojetí dítěte, což znamená hodnocení samo sebe, vytváření úsudku o sobě. V předškolním věku se to obvykle děje na základě toho, co o sobě slyší od svých blízkých a svého okolí. (Šmelová, 2014). Děti tyto informace přijímají tak, jak jsou jim od dospělých prezentovány. Důležitá je tedy zvláště podpora a pozitivní hodnocení, ale také emoční atmosféra, kterou dítě vnímá. V předškolním věku dítě již dokáže hovořit o svých emocích a prožívání, proto bychom měli s dítětem v tomto směru dostatečně komunikovat a tím podporovat jeho emocionální vývoj. (Mertin, Gillernová, 2010)

Vyznat se v sociálním prostředí a celkově ve společnosti mnohdy není jednoduché ani pro dospělého člověka, natož pro malé dítě. Proto velmi záleží na tom, jaké základy v tomto směru dítěti položíme, co si odnese z rodiny a jak mu tyto předpoklady pomůžou v následné socializaci v mateřské škole. Je nutné si uvědomit, že tyto základy si dítě ponese až do období své dospělosti.

1.2.5 Hra

„Hru definujeme jako formu činnosti, která se liší od práce i od učení. Člověk se hrou zabývá celý život, avšak v předškolním věku má specifické postavení – je vůdčím typem činnosti. Hra má řadu aspektů: aspekt poznávací, procvičovací, emocionální, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický a terapeutický.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995)

Je známo, že hra je v předškolním věku hlavní činností dítěte a důležitou součástí v socializačním procesu. Je zdrojem uspokojení dítěte bez uloženého vnějšího cíle. Podstatou hry jako takové je především spontánnost, objevování, tvoření a ničím nevázaná volnost. Proto nelze dětem hru plánovat nebo organizovat, neboť by přestala být hrou. (Langmaier, Krejčíková, 1998) Kořátková (2014) poukazuje na možný závažný problém, kdy je dětem nabízeno velké množství organizovaných akcí a děti nemají moc prostoru na seberealizaci a hry vyvolané vlastní iniciativou.

Existují různé druhy her. Šmelová (2004) uvádí členění podle Kerna na hry **funkční** (ovládání vlastního těla), **pohybové** (složitější pohybové úkony jako je běh, poskoky, hry s míčem), **konstrukční** (stavby náhodné, později cílené), **hraní rolí** (fiktivní, symbolická hra „na někoho“), **hry s pravidly** (soutěže, potřeba sebeovládání) a **skupinové hry** (zájem skupiny je nadřazen zájmu jednotlivce)

Hra není zdaleka jen bezúčelné vyplňování volného času. Je velmi důležitou součástí dětského života, nástrojem k rozvoji v mnoha oblastech, prostředkem k objevování. Zvláště v předškolním období je významná pro začleňování, kdy děti touží hrát si se svými vrstevníky, čímž prohlubují své sociální kontakty.

1.3 Potřeby dítěte předškolního věku

Lze vycházet z teorie Dunovského (1999), který uvádí fakt, že potřeby dítěte se v různých fázích vývoje mění, avšak některé základní potřeby musí být trvale uspokojovány pro optimální vývoj dítěte. Tyto dělí na:

- biologické – kam řadíme například metabolismus, výživu dítěte, hygienické požadavky, stimulaci.
- psychické – sem patří potřeba náležitého přívodu podnětů, smysluplnosti světa, jistoty, vědomí vlastní identity a otevřené budoucnosti.

- sociální – potřeba lásky a bezpečí, přijetí, identifikace a rozvoj všech schopností
- vývojové – aktualizace a uspokojování vývojových potřeb, měnící se charakter a motivace vývojových potřeb

Avšak jako nejznámější model lidských potřeb bez ohledu na věk považujeme Maslowovu pyramidu. Ten sestavil pětistupňovou pyramidu potřeb, kde platí, že pokud nejsou naplněny potřeby ze spodního patra, není možné naplnit potřeby z vyšších pater. Zespoda nahoru tedy seřazuje potřeby fyziologické, potřebu bezpečí a jistoty, dále lásky a náležitosti, úcty a uznání a na samém vrcholu je potřeba sebeaktualizace a sebeuskutečnění. (Svobodová a kol. 2010)

Z uvedeného vyplývá, že dítě neuspokojené z hlediska výživy, domácího bezpečného zázemí, lásky a podpory se stěží může adekvátně rozvíjet. Pokud v tomto směru selže rodina, v určité míře může některé nedostatky u předškolních dětí zmírnit či vyřešit pobyt v mateřské škole. K jejímu významu a celkově významu předškolního vzdělávání se dostáváme v následující kapitole.

2 SOUČASNÉ PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Účelem této kapitoly je vymezit pojem předškolní vzdělávání, objasnit ukotvení v legislativě a seznámit se souvisejícími dokumenty. Dále se bude zabývat mateřskou školou, jejím významem, funkcemi a typy.

2.1 Terminologické vymezení

Předškolní vzdělávání je počátečním stupněm veřejného vzdělávání, které organizuje a svými požadavky a pokyny řídí Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Zajišťují jej mateřské školy, školy zřízené podle § 16 odst. 9 a lesní mateřské školy. (RVP PV, 2021) U nás je organizováno „*pro děti ve věku od 2 do zpravidla 6 let*“ přičemž děti, které nedosáhly 3 let, nemají na přijetí z právního hlediska nárok. Na druhou stranu děti, které dosáhly věku 5 let, mají vzdělání v následujícím školním roce povinné. (Školský zákon 561/2004 Sb.)

Za důležité považujeme uvést úkol předškolního vzdělávání. Tím je vytvoření takových předpokladů, které povedou k úspěšnému pokračování v dalším vzdělávání dítěte. Při odchodu z mateřské školy by mělo dosáhnout v rámci svých individuálních možností optimální úrovně svého osobního rozvoje a učení, což dítěti umožníme tak, že budeme maximálně podporovat individuální možnosti jeho rozvoje. Tím mu usnadníme další cestu v životě i vzdělávání. Kromě osobnosti dítěte rozvíjíme také jeho tělesný vývoj a zdraví, s tím souvisí i osobní spokojenost a pohoda. Dále mu pomáháme s porozuměním okolního světa a společnosti, ve které žije. (RVP PV, 2021)

Lze konstatovat, že se s tímto přístupem ztotožňuje osobnostně orientovaný model předškolního vzdělávání, který v současné době tvoří základnu pro rozvoj jednotlivých inovovaných programů. Hlavní myšlenky tohoto modelu vymezuje projekt z roku 1993, který obsahuje důležité znaky osobnostního přístupu, seznamuje s hlavními požadavky tohoto zaměření a upřesňuje podmínky, za kterých je možné, aby tímto směrem orientovaná výchova v podobě systému mohla fungovat. (Opravilová, 2016). Základním směrem je rozvoj osobnosti jednatelce, který je ovlivněn jeho vrozenými předpoklady a potřebami. Možnosti dítěte jsou dále posouvány pedagogickým působením, které je individualizované. K tomu je nutná pedagogická diagnostika, která zjišťuje, co má již dítě osvojeno a co potřebuje více zdokonalit a na základě toho se následně upravuje vzdělávací nabídka. (Kofátková, 2014)

2.2 Základní legislativa

Jako základní legislativu, která je směrodatná pro předškolní vzdělávání, si uvedeme dva zákony a dvě vyhlášky. Jsou to:

- Školský zákon č. 561/ 2004 Sb – o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Konkrétně na předškolní vzdělávání se vztahuje část druhá, ve které se vymezují cíle a organizace předškolního vzdělávání, povinnosti spolu se způsoby plnění a individuální vzdělávání dítěte. (MŠMT, 2004)
- Zákon č. 563/ 2004 Sb - o pedagogických pracovnících, který upravuje předpoklady pro vykonávání pedagogické práce, další vzdělávání pedagogů a jejich kariérní systém, dále pak pracovní dobu a záležitosti týkající se pracovního poměru. (MŠMT, 2004)
- Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání (MŠMT, 2005)
- Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (MŠMT, 2016)

2.3 Směrodatné dokumenty

Klíčovým dokumentem pro rozvoj vzdělávací soustavy České republiky v dekadě 2020 – 2030 je **Strategie 2030+**, který byl schválen Vládou ČR dne 19. 10. 2020. Úkolem tohoto dokumentu je „*stanovit směr rozvoje školství a priority investic na dalších deset let*“. (MŠMT). Obsahuje dva strategické cíle. Prvním je „*Zaměřit vzdělávání více na získávání kompetencí potřebných pro aktivní občanský, profesní i osobní život.*“ Druhým strategickým cílem je „*Snižit nerovnosti v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání a umožnit maximální rozvoj potenciálu dětí, žáků a studentů.*“ (tamtéž). V pěti strategických liniích se zabývá proměnou obsahu, způsobů a hodnocení vzdělávání, rovným přístupem ke kvalitnímu vzdělávání, podporou pedagogických pracovníků, zvýšením odborných kapacit, důvěry a vzájemné spolupráce a také zvýšením financování a zajištění jeho stability. (MŠMT, 2020)

Podstatné pro předškolní vzdělávání jsou kurikulární dokumenty, které se obecně člení na dvě úrovně, a to státní a školní. Dokumentem na státní úrovni je **Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání** (dále RVP PV), jehož první verze se objevila roku 2001 a v roce 2004 byla inovována. Důvodem pro vznik tohoto dokumentu byla velmi rozdílná nabídka a kvalita jednotlivých předškolních zařízení, proto situace vyžadovala vytvoření

závazného státního kurikula. (Svobodová a kol., 2010) RVP PV vymezuje závazný rámec pro předškolní vzdělávání. Východiskem jsou klíčové kompetence provázané s obsahem vzdělávání a předpokladem uplatnění nabytých dovedností a vědomostí v běžném životě. (RVP PV, 2021)

Dokumentem školní úrovně, který si v souladu s RVP PV vytváří každá mateřská škola svůj vlastní, je **školní vzdělávací program**, který upravuje vzdělávání v konkrétní mateřské škole. V jeho obsahu nalezneme identifikační údaje o škole, obecnou charakteristiku školy, podmínky a organizaci vzdělávání, charakteristiku vzdělávacího programu, samotný vzdělávací obsah a v neposlední řadě také evaluační systém a pedagogickou diagnostiku. (RVP PV, 2021)

Můžeme tedy shrnout, že pro profesi učitelky je důležité pracovat zejména s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání, ze kterého vychází ve spolupráci s kolegy při tvorbě Školního vzdělávacího programu. Ten se odráží v každodenních činnostech a dění v mateřské škole. V následující podkapitole se dostáváme k samotné mateřské škole, přiblížíme si její význam, funkce a uvedeme některé typy.

2.4 Mateřská škola

Mateřská škola je institucí zajišťující předškolní vzdělávání. Je to „*předškolní zařízení navazující na výchovu dětí v rodině a v součinnosti s ní zajišťující všestrannou péči dětem zpravidla ve věku od 3 do 6 let.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995) Nesporným faktem je, že mateřská škola je nenahraditelná svým přirozeným sociálním prostředím vrstevníků, kde se může rozvíjet prosociální chování. Doplnuje rodinnou výchovu a zajišťuje dětem prostředí podněcující jejich rozvoj a učení s důrazem na aktivitu. Poskytuje dítěti odbornou péči a pokládá základy pro další vzdělávací cestu. (Opravilová, 2016)

2.4.1 Význam mateřské školy

Z pohledu širší veřejnosti se můžeme domnívat, že primárním významem mateřské školy je „hlídání“ dítěte a zajištění péče o něj při návratu rodiče z mateřské dovolené do zaměstnání. Pokud tento faktor není přítomen, je na místě otázka, zda je nutné, aby dítě do mateřské školy docházelo. To je ovšem věc názoru. Avšak dítě by se v předškolním období mělo naučit fungovat podle určitých pravidel ve společnosti, akceptovat ostatní děti v kolektivu či přijmout jinou autoritu, než jsou rodiče. (Špaňhelová, 2004)

Trendem dnešní doby jsou nepříliš rozvětvené rodinné struktury, čímž je myšleno, že děti ani v širším pojetí rodiny obvykle nemívají možnost setkávat se se svými vrstevníky. Rovněž mezi sourozenci bývá větší věkový rozdíl. Proto dětem hrozí izolace od společnosti, čemuž může zabránit navštěvování mateřské školy. Může se také stát, že dítě pochází z nefunkční rodiny a mateřská škola mu poskytuje uklidňující a ozdravující prostředí, nebo v určité míře napravuje neadekvátní rodinnou výchovu. (Matějček, 2005)

2.4.2 Funkce mateřské školy

Pokud se podíváme na funkci mateřské školy z obecného hlediska, děti sem obvykle docházejí, aby si osvojily učení, komunikaci a hru s ostatními dětmi. Pedagogové jsou schopni jim nabídnout různé názorné materiály a činnosti, jejichž prostřednictvím děti nahlíží do různých oblastí, ve kterých se rozvíjí. Jako příklad můžeme uvést matematické dovednosti, hudební cítění, výtvarné umění či společenské chování. Další funkcí je umožnění návratu rodičů, ve většině případů matek, do zaměstnání a průprava ke schopnosti dítěte odloučit se od rodičů. (Kloudová, 2013)

Pro účely této bakalářské práce si uvedeme dělení funkcí mateřské školy podle Šmelové (2006), která rozlišuje funkci:

- pečovatelskou – představuje odbornou péči o dítě
- vzdělávací – položení základu pro další vzdělávání, rozvíjení učení a poznání
- socializační – druhotná socializace doplňující rodinnou výchovu
- integrační – rozvoj všech oblastí na základě klíčových kompetencí
- personalizační – podporuje individualitu a osobní samostatnost dítěte

V současné době se již předškolní vzdělávání dostává do povědomí lidí jako důležitá počáteční fáze celoživotního vzdělávání. Přesto se nezdá, že do mateřské školy děti dochází za účelem zajištění jejich hlídání a hry. S tím také souvisí představy některých lidí, že činnost učitelky spočívá v tom, že si s dětmi celý den hraje. Takové myšlení vyplývá z nedostatečné informovanosti společnosti o tom, co všechno předškolní vzdělávání obnáší a čím se zabývá, proto je potřeba více vtáhnout veřejnost do děje, například společnými akcemi s rodinami či obcemi, kdy se může více propagovat a ukázat činnost mateřské školy a celkově význam předškolního vzdělávání.

3 VSTUP DÍTĚTE DO MATEŘSKÉ ŠKOLY

Ve třetí kapitole se již dostáváme do problematiky vstupu dítěte předškolního věku do mateřské školy. Jedná se o velký krok kupředu v životě dítěte a je důležité, aby probíhal v těch nejlepších možných podmínkách. Budeme se zabývat připraveností dítěte, vhodným výběrem mateřské školy, významu osobnosti učitele a nastíníme téma dvouletých dětí v mateřských školách.

Otázkou je, kdy je vhodná doba k tomu, aby dítě začalo pravidelně docházet do mateřské školy. Názory se jistě různí, avšak je důležité zmínit, že musíme počítat s nerovnoměrným vývojem dětí, který je do značné míry ovlivněn rodinným a sociokulturním prostředím. Tyto rozdíly se však může mateřská škola pokusit včas vyrovnávat. V rámci výzkumů se ukázalo, že délka docházky do mateřské školy má vliv na úspěšnost na základní škole. (Bacus, 2004)

3.1 Přípravenost dítěte na vstup do mateřské školy

Je jisté, že pokud chceme, aby průběh prvních dní byl pro dítě i pro rodiče co nejméně problémový, je na místě určitá příprava. Dítě, které již bylo někým hlídáno se obvykle lépe přizpůsobuje, stejně jako dítě, které má v mateřské škole staršího sourozence. Naproti tomu jedinec, který má doma mladšího sourozence, může vnímat vstup do mateřské školy jako způsob, jakým se jej rodiče chtějí zbavit. Proto je důležité uvědomit si všechny tyto skutečnosti a přípravu tomu přizpůsobit. Nutné je zabývat se i zdravotní stránkou, která zahrnuje očkování, či vyloučení zrakových a sluchových vad. (Bacus, 2003)

Kromě pojmu připravenost se můžeme také setkat s termíny zralost či způsobilost. Pod zralostí si podle Niesela a Griebela (2005) můžeme představit úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte či zájem dítěte o vrstevníky a nové podněty. Uvádějí také očekávání učitelů z hlediska ideálních vlastností nastupujícího dítěte podle Bergerova průzkumu. Dítě by přinejlepším mělo zejména dovršit tři let, být schopné udržet hygienu, komunikovat s učitelkou, sdělovat jí své potřeby, zvládat svlékání a oblékání, či samostatně používat toaletu.

Příprava na vstup do mateřské školy je individuální, závislá zejména na věku dítěte, jeho aktuálních dovednostech a sociální zralosti. Pro usnadnění vstupu bychom ale měli přemýšlet nad tím, co dítě potřebuje znát a umět. V předstihu se pak můžeme určitým oblastem více věnovat, zdokonalovat je již v domácím prostředí, abychom eliminovali nápor na dítě na začátku docházky. Pro ujasnění podstatných oblastí si uvedeme doporučující desatero, které radí rodičům, co mohou pro dítě udělat, aby jeho vstup do mateřské školy byl co nejjednodušší. Kořátková (2014) radí:

- Chodte s ním mezi děti – i když má doma sourozence. Vhodné je vyhledávat společnost dětí z mateřské školy, například na hřišti.
- Nechejte dítě na určitou dobu v péči známého člověka – sociální otužování.
- Zaměřte se na dovednosti sebeobsluhy – klidně, důsledně, s oceněním úspěchů – při jídle, hygieně, oblékání a svlékání, při úklidu.
- Rozvrhněte čas, abyste nemuseli na dítě spěchat, když chcete, aby něco udělalo samo – dítěti činnosti trvají déle, než když mu pomáháme.
- Udělejte si každý den čas na společnou chvíli - u hry, knihy, povídejte si.
- Udělejte si čas na čtení pohádky – rozšíření slovní zásoby, pochopení děje, udržení pozornosti, gramatika.
- Využívejte možnosti si s dítětem během dne povídat – dávat mu prostor k vyjadřování, naslouchat mu, komentovat.
- Oceňujte, co se mu daří, povzbuzujte, když mu něco nejde a jasně odmítněte jeho nevhodné chování – s vysvětlením proč.
- Nevyhrožujte mateřskou školou – dítě se bude již předem bát.
- Nepřechvalujte příliš mateřskou školu – držte se reality, předejdete zklamání. (tamtéž)

Každé dítě nemůže být na vstup do mateřské školy připraveno stejnou měrou. Rodiče ale mohou udělat vše proto, aby tuto připravenost v dítěti co nejvíce rozvinuli, jelikož své dítě znají nejlépe a měli by dokázat odhadnout, na kterých oblastech mohou s dítětem ještě zapracovat.

3.2 Výběr mateřské školy

Každý rodič má jistě velký zájem na tom, aby mateřská škola, do které má začít dítě docházet, splňovala nějaké jeho předpoklady. Pro někoho je zásadní místo, kde se škola nachází. Ve vesnicích obvykle nebývá více možností k výběru, na druhou stranu se často rodiče se zaměstnanci školy znají a vědí, co mohou očekávat. Ve městech je možnost širšího výběru a různých alternativ, ale není výjimkou, že je problém dítě z kapacitních důvodů umístit.

Je jistě velmi přínosné, aby rodiče spolu s dítětem před svým rozhodnutím mateřskou školu navštívili, například u příležitosti dne otevřených dveří. Zde mají možnost si prohlédnout třídy a ostatní prostory, komunikovat s učitelkami a vnímat celkovou atmosféru školy. Špaňhelová (2004), doporučuje upřednostnit mateřskou školu, kde jsou učitelky otevřené komunikaci, jsou vstřícné k návrhům od rodičů a dětem se plně věnují. Důležitý je také denní řád, na který si děti mohou zvyknout.

Je nutné si uvědomit, že vybranou školu bude dítě navštěvovat pravděpodobně každý den, proto by rozhodnutí nemělo být ukvapené. S předstihem by měli řešit výběr školy také rodiče, kteří očekávají dalšího potomka. Vhodné je, aby dítě bylo adaptované na mateřskou školu ještě před narozením sourozence. Rozhodovat se také mohou rodiče z bilingvních rodin, zda upřednostní mateřskou školu v cizím jazyce, zvláště pokud je pravděpodobnost, že budou pokračovat i se stejně zaměřenou základní školou. (Kořátková, 2014)

Při zjištění závažných pochybení či přesvědčení rodičů o tom, že konkrétní mateřská škola jim nebo dítěti nevyhovuje, existuje vždy možnost změny výběru. Avšak je třeba myslet na dítě, aby touto změnou nebylo nějak negativně poznamenáno. Proto by volba mateřské školy měla být důkladně promyšleným krokem.

3.3 Role učitelky

Můžeme vycházet z tvrzení, že „*Učitelka je odborně kvalifikovaná průvodkyně dítěte a jeho rodičů při přechodu.*“ (Niesel, Griebel, 2005, str. 32) Za hlavní úkoly učitelky autoři považují podporu dítěte, jeho integrace do skupiny a budování vztahů s vrstevníky. Děti často bývají na začátku docházky na učitelce závislé a vyžadují neustálou pozornost, a to zejména děti prvorozené, které se o své dospělé prozatím nemusely s nikým dělit. Vztah dítěte s učitelkou se vyvíjí obvykle pozitivně, s různou intenzitou citů. (tamtéž)

Obecně se od učitelky v mateřské škole očekává výchovné působení na dítě a ovlivnění jeho vzdělávání. Měla by disponovat určitými dovednostmi a vzděláním, ale také schopností poskytnout dětem laskavou péči. Pro dítě by měla být vzorem a představitelem pravidel a řádu. Nutná je také znalost vývojových či věkových specifik v předškolním období a adekvátní využívání metod a prostředků předškolního vzdělávání. (Opravilová, 2016)

Kromě výše uvedených předpokladů můžeme do profesních kompetencí učitelky zařadit také osobní cit k projevům jedinců, například porozumění adaptačním problémům dítěte nebo zvládání agresivních projevů. V neposlední řadě je důležitá profesionalita v komunikaci nejen s dětmi, ale také se svými kolegy a zejména s rodiči. (Mertin, Gillernová, 2010) Z rozhovoru by měl rodič cítit, že se učitelka o dítě zajímá, vnímá jeho pocity a záleží jí na tom, aby se v mateřské škole cítilo spokojeně. Vhodné je také rodičům pravidelně sdělovat informace o pokrocích v jednotlivých vzdělávacích oblastech. (Svobodová, 2010)

Z pohledu profesionální kvalifikace učitelky lze zmínit jako potřebné schopnosti diagnostické, didaktické, konstruktivní, výrazové, organizační, komunikační, dále schopnost neustále rozšiřovat obzor svých vědomostí, získat autoritu a proniknout do vnitřního světa dítěte. (Kantorová, 2008)

Je jisté, že role učitelky je v předškolním vzdělávání klíčová. Může být důvodem, proč se dítě do mateřské školy těší a cítí se tam dobře, nebo ho naopak může odrazovat. Učitelka by svou práci měla brát jako poslání a pro své svěřence dělat vše s tím nejlepším vědomím a svědomím.

3.4 Dvouleté děti v mateřské škole

Lze konstatovat, že trendem dnešní doby se stalo zařazování dětí do mateřské školy od dvou let věku. Již v roce 2010 byl návrh, který vznikl jako opatření k podpoře rodiny a umožnění souladu profesního života s rodinným, projednán vládou a následně bylo přijato usnesení č. 284, na jehož základě byla zpracována analýza pro zařazování těchto dětí do mateřské školy. Podílely se na ní resorty školství, zdravotnictví a práce a sociálních věcí. Předpokladem pro realizaci zařazení dvouletých dětí je úprava podmínek předškolního vzdělávání, obsažená například v RVP PV. (Opravilová, 2016)

Je tedy nutné zajistit podmínky v mateřské škole reagující na vývojové zvláštnosti, individuální možnosti, potřeby a zájmy dvouletých dětí, které se mohou lišit nebo vyžadovat vyšší intenzitu, než u dětí strašičů. Jedná se mimo jiné o vybavenost vhodnými hračkami,

zabezpečení některých hraček a předmětů, které by mohly ohrozit bezpečnost dítěte. Dále je třeba zdůraznit úprava prostředí k dostatečnému volnému pohybu a hry dětí, umožnění průběžného odpočinku či zajištění adekvátního hygienického zázemí. (RVP PV)

Zařazování dvouletých dětí do mateřské školy nese své přínosy, ale také rizika. Přínosem pro dítě můžeme označit možnost celkového rozvoje, kontakt s vrstevníky, přípravu k samostatnosti, pravidelný režim či nabídku variabilního prostředí, a to nejen hraček, ale také didaktických pomůcek a činností, které by v domácím prostředí neměly možnost vykonávat. Pro rodinu je pak přínosná jistota a kvalita péče, dále zajištění stravy, pitného režimu a poradenství, které mateřská škola nabízí. Naopak rizikem pro dítě může být jeho nezralost, ukvapená adaptace, příliš dlouhá délka pobytu v mateřské škole a celkové přetěžování dítěte. Rodina pak čelí riziku časté nemocnosti dítěte způsobené nedostatečně rozvinutou imunitou, ale také potížím s odloučením ze strany rodičů. (Splavcová, Kropáčková, 2016)

Z uvedeného vyplývá, že vhodnost přijetí dítěte před třetím rokem do mateřské školy je individuální. Přestože jsou pro tyto děti upraveny podmínky vzdělávání, je na rodičích, aby zvážili, co jim a dítěti toto rozhodnutí přinese, jaké jsou hrozby a podle toho se pokud možno správně rozhodli.

4 ADAPTACE

V poslední kapitole teoretické části se zaměříme na proces adaptace. Lehce jsme se tohoto tématu dotkli v předchozí kapitole, ale nyní se podíváme na adaptaci konkrétněji. Uvedeme faktory, které ji ovlivňují, dále její fáze a problémy, které ji mohou provázet. Dále se seznámíme s pojmem adaptační program.

Pojmem adaptace rozumíme „*obecně proces přizpůsobení se něčemu*“. Můžeme na něj pohlížet z různých hledisek, avšak pro tuto bakalářskou práci je podstatné hledisko sociální, kdy adaptaci definujeme jako „*přizpůsobení se člověka novým sociálním podmínkám*“. (Průcha, Walterová, Mareš, 1995)

V kontextu s předškolním vzděláváním se tedy jedná o adaptaci dětí při nástupu do mateřské školy, kdy si mají zvyknout a přizpůsobit se novému prostředí. V následujícím textu si přiblížíme faktory, které mohou ovlivnit průběh adaptace.

4.1 Faktory ovlivňující adaptaci

4.1.1 Rodina

Ve třetí kapitole jsme se dověděli, že rodiče mohou usnadnit vstup dítěte do mateřské školy určitou přípravou. Mohou pomoci trénováním odloučení ještě před vstupem do mateřské školy, umožnit styk s vrstevníky, seznámit dítě s mateřskou školou a být přítomen během návštěvy. Dále by rodiče měli brát ohled na tělesnou zátěž dítěte v době adaptace a zvážit možnost docházky pouze na půl dne. (Haefelle, Wolf – Filsinger, 1993)

Důležitou roli hraje také struktura rodiny, zvláště pak počet sourozenců. Logickým předpokladem by byl fakt, že děti, které mají nějaké sourozence, budou adaptaci zvládat lépe. Výsledky výzkumu ale hovoří jinak. Adaptující se dítě, kterému se před krátkou dobou narodil sourozenec, se může cítit ostrčeně. Naopak dítě, které má starší sourozence, je zvyklé na jejich podporu, která mu může v mateřské škole chybět. Naproti tomu rodiče jedináčků pravděpodobně více vyhledávají kontakt s druhými dětmi. Dítě bez sourozenců tak může být zvyklé na seznamování s vrstevníky. (Haefelle, Wolf – Filsinger, 1993)

4.1.2 Osobnost dítěte

Je nutné si uvědomit, že každé dítě je přirozeně jiné. To se také může projevit ve způsobech zvládnání adaptačního období. Niesel a Griebel (2005) uvádějí tři typy dětí z hlediska jejich temperamentu:

- **Nenáročné** dítě – vyrovnané, přizpůsobivé, reaguje klidně, je otevřené novým věcem a lidem. Zastupuje přibližně polovinu dětí.
- **Pasivní** dítě – zdrženlivé, přizpůsobení mu trvá déle, reaguje klidnějším způsobem, bývá plaché. Odpovídá jedné až dvěma desetinám dětí.
- **Nedůtklivé** dítě – se sklony ke špatné náladě, reaguje protestem, stahuje se do pozadí. Špatně se přizpůsobuje, reaguje prudce, často pláče. Tento typ se týká také asi jedné či dvou desetin dětí. (Niesel, Griebel, 2005)

4.1.3 Prostředí mateřské školy

Za předpokladu úspěšné adaptace by prostředí mateřské školy mělo na dítě působit příjemně, mělo by ho zaujmout, aby mělo zájem se vracet. S tím souvisejí některé podmínky předškolního vzdělávání uvedené v RVP PV. Prostory by měly být dostatečně velké a vzdušné, vybavené dětským nábytkem a pomůckami, které jsou bezpečné, ale i estetické. Hračky, náčiní a doplňky mají být průběžně doplňovány, pedagogy plně využívány a umístěny tak, aby na ně děti dobře viděly a mohly je užívat. Zahrada má dětem umožňovat různorodé pohybové či jiné aktivity. Zmíněny jsou také aspekty hygienických norem, jako jsou například teplo, čistota a dostatek světla. (RVP PV, 2021)

Neméně důležité je také klima školy. „*Záměrem školy by mělo být vytváření pozitivního školního klimatu, protože to je významný předpoklad dětské pozitivní životní perspektivy.*“ (Kořátková, 2014, s. 117). Podstatné jsou zejména mezilidské vztahy, které jsou závislé na charakterové výbavě všech zaměstnanců. Mezi pedagogy jde také o názory na styl práce, v jedné třídě by měly působit učitelky se vzájemným porozuměním. Na klima může dále působit například počet dětí ve třídě nebo ekonomické zajištění, které se může odrážet v počtu potřebných zaměstnanců. (Kořátková, 2014)

4.1.4 Osobnost učitelky

O roli učitelky bylo již mnohé řečeno ve třetí kapitole. Nyní se tedy zaměříme spíše na to, jak může učitelka pomoci dítěti při adaptaci.

Učitelka je odborně kvalifikovanou průvodkyní přechodu dítěte z rodinného prostředí do školního. Spoluprožívá emoce dětí a rodičů a na základě svých zkušeností a emočního naladění se s těmito situacemi vypořádává. (Niesel, Griebel, 2005) Při adaptaci může pomoci spoluprací s rodiči, ulehčením orientace v nové situaci zprostředkováním nejdůležitějších pravidel a norem chování formou hry a nabídnutím vhodného vzoru v podobě starších dětí. Také by měla dítěti umožnit v případě potřeby samotu, kdy se může uzavřít do sebe a odpočinout si v klidném koutku. Přínosné je také organizování rodičovských schůzek. (Haefelle, Wolf – Filsinger, 1993)

Nedá se říci, že některý z uvedených faktorů je více či méně důležitý, všechny se v podstatě prolínají. Důležité pro adaptaci je to, co si dítě nese z rodiny, jakou má osobnost, ale také jak na něj působí samotná mateřská škola a jednání učitelky. Nyní se zaměříme na to, v jakých fázích může adaptace probíhat.

4.2 Fáze adaptace

Při adaptaci obvykle pozorujeme určitý průběh, který může být u některých dětí více méně podobný. Můžeme tedy vysledovat shodující se zákonitosti v postupu přizpůsobování se novému prostředí. Kořátková (2014) uvádí tři stadia reakcí dítěte při odloučení od rodiny. Prvním je stadium **protestů**, kdy je přítomen neustálý pláč, dítě chce jen rodiče, nekomunikuje, nehraje si. Následuje stadium **zoufalství**, při kterém dítě již tolik nepláče, ale uzavírá se do sebe, komunikuje omezeně, spíše jen pozoruje. Má snížený zájem o hru. Posledním stadiem je **odpoutání od matky**, pozornost dítěte se upíná k jiné osobě, chování, komunikování a hra se již přibližuje normálu.

Pro účely této bakalářské práce se přikláníme k teorii autorek Haefelle a Wolf – Filsinger (1993), které rozdělují fáze adaptačního procesu do čtyř týdnů z pohledu chování dítěte v mateřské škole a také prolínání do chování v domácím prostředí. Následující text je zaměřen pouze na dění v mateřské škole.

- První týden – **období orientace** – dítě pozoruje dění z povzdálí, není aktivní, přijímá informace a soustředí se na poznání pravidel této společnosti. Nejeví zájem o navazování kontaktů.

- Druhý týden – **období pokusu o začlenění** – dítě již zná průběh dne v mateřské škole, pokouší se navázat první kontakty, napodobuje ostatní děti, snaží se upoutat pozornost a má zájem o přijetí do skupiny. Starší děti mohou cítit ohrožení v rámci své role a mohou často vznikat konflikty.
- Třetí týden – **období zvláštních opatření** – konflikty ustávají, dítě vysledovalo rozdělení moci a rolí ve skupině. Snaží se začlenit a upevnit svou roli prostřednictvím kamarádství s oblíbenými dětmi. O ostatní děti ztrácí zájem.
- Čtvrtý týden – období **začlenění** – jsou již patrné normalizační procesy, většina dětí už si na mateřskou školu zvykla, je jim jasné dění uvnitř. Bývá již nastíněna jejich role ve skupině, čímž dítě získává jistotu a může se začlenit.

V podstatě shodně, avšak s jiným časovým vymezením člení adaptaci Niesel a Griebel (2005). Namísto jednotlivých týdnů fázují na první dny, týdny a měsíce:

- První dny – **orientování** – pozorování, soustředěnost, bez navazování kontaktů a aktivity při hře.
- První týdny – **snaha o začlenění** – paralelní hra, začínají respektovat společenská pravidla, zapojovat se do společných činností a hlavně navazovat aktivní kontakty se snahou zaujmout.
- První měsíce – **přivykání** – jsou stále mírně patrné rozdíly mezi staršími dětmi a nováčky, starší děti stále více preferují interakce mezi sebou. Nováčci vidí všechny děti stejně. Postupně se vytváří určité hierarchické pořadí dětí ve skupině.

Přestože chování v jednotlivých výše uvedených fázích můžeme charakterizovat jako obvyklé, je více než jasné, že neplatí pro všechny děti. Je možný výskyt nejrůznějších odlišností, v horším případě adaptačních problémů, o kterých se nyní zmíníme.

4.3 Problémy při adaptaci

Pokud dítě není zralé na to, aby se hladce adaptovalo, mohou se objevit nejrůznější problémy, které mohou mít různé příčiny. Problémy v prvních dnech jsou zcela normální, pokud ale trvají podstatně déle, je třeba větší pozornosti. Předškolní dítě nám obvykle samo neřekne, co se v něm odehrává. Proto by rodiče ve spolupráci s učitelkou měli problém odhalit a řešit. (Bacus, 2004)

Příčinou odporu k mateřské škole může být například neosamostatnění od matky, která o dítě doposud nadměrně pečovala, nebo také strach dítěte rodičů, kteří se často hádají, co se může doma odehrát v jeho nepřítomnosti. Může jít také o žárlivost na mladšího sourozence, které je s matkou doma. Důvod se může skrývat i v mateřské škole, pokud dítě získá prvotní nepříjemnou zkušenost, má problémy s ostatními dětmi nebo nemá dostatek porozumění od učitelky. Častým **projevem** nechuti k mateřské škole je pláč a vztek a každodenní problémy při ranním odloučení. Mohou se objevit i tělesné projevy, jako je bolení břicha, nebo lehké nemoci, například nevolnost, zácpa, bolest ucha nebo v krku. Dítě se může projevovat také agresivitou nebo naopak lhostejností. (Bacus, 2004)

4.4 Ukončení adaptace

Úspěšné ukončení adaptace se nedá určovat podle časového hlediska, jelikož každé dítě potřebuje různou časovou dotaci na to, aby se adaptovalo. Spíše bychom mohli definovat změny v chování v různých oblastech.

- V **sociální integraci** – dítě se zapojuje do společného dění, najde si kamarády.
- V **chování ve skupině** – umí si hrát a domluvit se s vrstevníky.
- V **emocionalitě** – vyzařuje z něj dobrá nálada, přichází s úsměvem. Komunikuje nenuceně.
- Ve **vlastní iniciativě** – předkládá své požadavky a nápady, je samostatné.
- V **akceptaci pravidel skupiny** – zná pravidla, přijalo je za své, dokáže se jim přizpůsobit a dodržovat je.
- V **toleranci dočasného odloučení od rodičů** – zvládne se odloučit od matky (rodičů), při odchodu nedělá problémy.
- Ve **vztahu k učitelce** – zná jméno učitelky a samo za nimi přichází. (Niesel, Griebel, 2005)

Pokud shledáme u nově přichozícího dítěte většinu výše uvedených bodů jako dosažených, můžeme hovořit o úspěšné adaptaci, která je jistě přáním rodičů, samotných dětí a zejména učitelky v mateřské škole. Pomoci k jejímu dosažení nám může adaptační program, který by měla mít vytvořený sobě na míru každá mateřská škola.

4.5 Adaptační program

Adaptační proces v mateřské škole by neměl být podceňován. Pokud nebude vyhovující a úspěšný, může mít negativní vliv na celoživotní vzdělávání dítěte. Velmi důležitá je spolupráce rodičů, kteří by měli být ze strany mateřské školy včas seznámeni s tím, jak bude adaptační proces probíhat, jak na něj dítě připravit a co se může přihodit. Prvním krokem by měla být informační schůzka po zápisu do mateřské školy, kde by rodičům učitelka mohla poskytnout souhrn doporučení, jak dítě rozvíjet ještě před nástupem. Další výhodou je sestavení adaptačního programu, neboli plánu toho, jak by ideálně měl proces adaptace v dané mateřské škole probíhat. Učitelky sestavují program na základě svých potřeb a zkušeností. (Väterová, 2022)

Pro rodiče je přístup k informacím zásadní. Proto by mohl adaptační plán obsahovat zpracování těchto bodů:

- **Popis a charakteristiku adaptačního programu** – jeho cíle, informace o faktorech, které mohou adaptaci ovlivnit, spolupráce rodičů.
- **Adaptace a mateřská škola** – organizace a průběh prvních dní, dále možnosti získávání informací – webové stránky, kompetentní osoby pro konzultaci
- **Minimalizace adaptačního problémů** – doporučení rodičům, jak k adaptaci přistupovat, jak dítě připravit. Informace o přístupu pedagogů k adaptaci, o možných projevech chování dítěte.
- **Dítě a adaptace** – informace o tom, co by dítě mělo umět při nástupu, forma seznámení s pedagogy a prostředím školy, poskytnutí partnerství při nejistotě rodičů a při řešení problémů, zapojení do školních aktivit (karnevaly, divadlo)

Adaptační program může probíhat již před nástupem do mateřské školy, například formou dne otevřených dveří, individuálních návštěv či návštěv v přípravném týdnu. (Polášková, 2024)

Tato poslední kapitola nám ukazuje, že adaptace dítěte na mateřskou školu je velmi složitý a individuální proces. Jeho průběh může být relativně hladký, ale je také spousta úskalí, která mohou znamenat jeho neúspěšnost. O průběhu adaptace pojednává praktická část této bakalářské práce.

II EMPIRICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÝ DESIGN

Empirická část této bakalářské práce se zabývá aplikací a realizací adaptačního programu na začátku školního roku a následné vyhodnocení úspěšnosti adaptace vybraných dětí v kontextu adaptačního programu. Pro toto výzkumné šetření byla pro jeho charakter zvolena kvalitativní metodologie, kdy je po delší časový úsek do hloubky zkoumán nepříliš početný výzkumný vzorek.

Adaptační program je podrobně rozpracován v příloze č. 2.

5.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem je zjistit, zda aplikovaný adaptační program vede k úspěšné adaptaci nově příchozích dětí ve věku od 2 do 4 let v konkrétní mateřské škole a vyvodit doporučení pro pedagogickou praxi.

Z hlavního cíle vycházejí tyto dílčí cíle:

1. Naprojektovat adaptační program, realizovat ho a zaznamenat průběh adaptace u jednotlivých dětí do záznamových archů.
2. Zjistit, v jakých situacích mají děti často adaptační problémy s přihlédnutím na věk nastupujících dětí.
3. Analyzovat průběh adaptace v kontextu vybraných kritérií – přítomnost rodiče na začátku adaptace, přítomnost sourozence v mateřské škole a předchozí zkušenost dítěte s kolektivem.
4. Zhodnotit úspěšnost adaptace v souladu s adaptačním programem po uplynutí jednoho měsíce a vyvodit doporučení pro pedagogickou praxi.

5.2 Výzkumné otázky

Pro účely výzkumného šetření byly zvoleny tyto výzkumné otázky:

1. Je sestavený adaptační program aplikovatelný a použitelný na začátku školního roku?
2. Jaké situace způsobují časté adaptační problémy s přihlédnutím na věk dětí?
3. Mají vybraná kritéria (přítomnost rodiče na začátku adaptace, přítomnost sourozence v mateřské škole, předchozí zkušenost s kolektivem) vliv na průběh a úspěšnost adaptace?
4. Byla adaptace vybraných dětí v souladu s adaptačním programem úspěšná po uplynutí jednoho měsíce?

5.3 Sběr dat a jeho metody

Na začátku výzkumného šetření byla použita metoda volného nestrukturovaného rozhovoru s rodiči, obvykle s matkou. Jedná se o metodu, která je velmi podobná běžnému rozhovoru, jehož hlavním znakem je přirozenost. Dialog, který výzkumník vede nad určitým tématem, je směřován vhodnými prostředky k získání určité informace. (Skutil, 2011) Tento rozhovor byl zaměřený na situaci v rodině a společenské návyky dítěte (příloha č. 2) a sloužil jako vstupní informační anamnéza dítěte. Informace z něj byly použity v charakteristice dítěte a nebyly nadále vyhodnocovány, s výjimkou části týkající se zkušeností s kontakty s ostatními dětmi. Záznamy z rozhovoru byly řešeny terénními poznámkami.

Dále bylo použito zúčastněné pozorování, které „*můžeme definovat jako dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces.*“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 143). Pozorovatel se účastní aktivit, ale sám o sobě nebývá příliš aktivní, aby měl prostor pro pozorování. Z důvodu minimálního narušení edukačního procesu ve škole je tato metoda vhodná pro studování školní třídy. (Švaříček, Šedřová, 2007) Vysledované informace byly průběžně zaznamenávány do záznamového archu (příloha č. 3 – 8), který byl následně východiskem pro vyhodnocení. Záznamový arch byl sestaven na základě teoretických poznatků o průběhu adaptace, ale také reflektuje stěžejní očekávané výstupy adaptačního programu.

5.4 Výběr a charakteristika vzorku

Pro výzkumné šetření byla záměrně vybrána mateřská škola a následně kritériálním výběrem byly vybrány konkrétní děti. Mateřská škola se nachází na vesnici, je situovaná ve dvoupatrové budově, kde jsou děti rozděleny do dvou heterogenních tříd. V letošním roce je k docházce přihlášeno 35 dětí, které jsou do tříd rozděleny podle věku. Výzkumné šetření bylo prováděno ve třídě, kterou navštěvuje 18 dětí. Složení je v letošním roce genderově nevyvážené, děvčat je mnohem méně než chlapců. Kritériem pro výběr účastníků byl věk 2 – 4 roky a nástup do mateřské školy na začátku září letošního školního roku, čemuž odpovídalo osm dětí. Jelikož dvě z dětí měly během prvního měsíce slabou docházku z důvodu vysoké nemocnosti, konečný počet pozorovaných dětí je šest. Pozorováni byli:

1. **Kateřina, dívka, 3 roky a 6 měsíců:** Pochází z úplné rodiny, má jednu sestru, která navštěvuje stejnou mateřskou školu, třídu starších dětí. Oba rodiče pracují, matka se právě vrací do zaměstnání. Je velmi závislá na své starší sestře, doma i v prostředí mateřské školy. Je na svůj věk velmi samostatná, vše chce dělat sama. Je zvyklá chodit do společnosti jiných dětí a nedělá jí problém být nějakou dobu mimo domov a bez rodičů.
2. **Matěj, chlapec, 3 roky:** Pochází z úplné rodiny, která je v očekávání dalšího dítěte. Matka má zájem, aby se Matěj adaptoval a zvykl si na mateřskou školu dříve, než se sourozenec narodí. Matka je tedy na mateřské dovolené a otec je zaměstnaný. Matěj je dost závislý na matce. Chodívá mezi děti v přátelském okruhu svých rodičů, ale vždy za přítomnosti matky.
3. **Štěpán, chlapec, 2 roky a 11 měsíců:** Pochází z úplné rodiny, z matčiny strany jde o druhý vztah, přičemž z prvního vztahu má matka již 15-ti letou dceru. Dále má Štěpán staršího bratra, který navštěvuje stejnou mateřskou školu, třídu starších dětí. Matka je v začátcích realizace vlastního podnikání a otec pracuje v týdnu mimo domov. Štěpán je velmi společenský, zvyklý na kontakt s vrstevníky a hlídání u známých lidí.
4. **Jonáš, chlapec, 2 roky a 10 měsíců:** Pochází z úplné rodiny. Má staršího bratra, který navštěvuje stejnou mateřskou školu, třídu starších dětí. Matka je na mateřské dovolené, otec je zaměstnaný. Přestože Jonáš není příliš zvyklý chodit do širší společnosti, komunikaci s vrstevníky zvládá velmi dobře. Bývá bez přítomnosti matky u rodinných příslušníků na hlídání.

5. **Sofie, dívka, 2 roky a 8 měsíců:** Pochází z úplné rodiny, nemá sourozence. Matka je na mateřské dovolené a občas dochází do zaměstnání. Otec je zaměstnaný. Sofie je zvyklá na společnost vrstevníků, je společenská, zvyklá na čas strávený u rodinných příslušníků bez přítomnosti rodičů.
6. **Marek, chlapec, 2 roky a 7 měsíců:** Pochází z úplné rodiny, z matčiny strany jde o druhý vztah, přičemž z prvního vztahu má matka dva syny ve věku 15 a 12 let. Tito sourozenci žijí střídavě u matky a otce. Marek je zvyklý spíše na společnost dospělých osob, v kontaktu s dětmi si je trochu nejistý. Je zvyklý na hlídání staršími bratry a rodinnými příslušníky.

Metody vyhodnocení dat

Data získaná pro výzkumné šetření byla zaznamenána do záznamových archů, ze kterých poté byla segmentována do několika následně analyzovaných oblastí viz tabulka č. 1. Poté byla data okomentována.

6 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

6.1 Popis adaptace jednotlivých dětí

V této podkapitole je na základě informací ze záznamových archů popsán průběh adaptace u vybraných dětí v jednotlivých týdnech s přihlédnutím k adaptačnímu programu. Kromě jednání a chování dítěte v konkrétních situacích bude zhodnoceno také naplňování očekávaných výstupů v každém týdnu.

1. KATEŘINA

• 1. týden

V prvním týdnu adaptace rodiče dívky nevyužili možnosti pobytu v mateřské škole s dítětem z časových a pracovních důvodů. Pro dítě si matka chodila po obědě. Dívka se upnula na svou starší sestru, která navštěvuje třídu starších dětí. Problém nastal, když bylo třeba děti rozdělit do tříd. Ranní pláč při odchodu rodiče byl pravidlem a často pokračoval i během dne. Komunikace je zatím slabá, komunikuje minimálně jak s učitelkou, tak s dětmi. Celkově je spíše pasivnější, pozoruje ostatní děti, do her a aktivit se nezapojuje, více aktivity vykazuje při pobytu na školní zahradě, kdy je se svou sestrou a je více uvolněná. Dívka je velmi samostatná v samoobsluze, při hygieně i stravování. V mateřské škole se během prvního týdne dostatečně zorientovala, vnímala a pochopila chod a pravidla života v novém prostředí.

• 2. týden

Ve druhém týdnu, kdy dívka byla vyzvedávána rovněž po obědě, nastal posun v adaptaci k lepšímu v několika oblastech. Dívka již nebyla tolik plačtivá přes den, v nutných případech se se svou potřebou obrátila na učitelku a začala lehce navazovat kontakty s ostatními dětmi. Také se zvýšila celkově její aktivita ve třídě i při pobytu venku. Při společných činnostech je pozorná, ale prozatím nespolupracuje. Stále vyžaduje přítomnost své sestry a je plačtivá při jejich oddělení. Dívka vnímá a uplatňuje návyky v oblasti společenského chování, v různých situacích se chová a jedná adekvátně svému věku.

• 3. týden

Dívka v tomto týdnu již zůstává do odpoledne, nastává tedy nová skutečnost, kterou je doba odpočinku. Při odchodu do místnosti k odpočinku pravidelně pláče, po nějaké době vlivem únavy usne. Lehátko v rámci uklidnění musí mít bezprostředně vedle své sestry a

vlastní hračka je pro ni nutností. Adaptační pokrok je viditelný v oblasti komunikace s učitelkou a také s dětmi, ke kterým je ohleduplná a navazuje s nimi kontakty, čímž se stává méně závislou na své sestře. Také při organizovaných činnostech projevuje více ochoty spolupracovat. Má zakotvena hygienická a stravovací pravidla, v této oblasti je zcela samostatná. Stává se součástí společenství ve třídě a vnímá vztahy a role dětí ve skupině.

- **4. týden**

Stejně jako v minulém týdnu dívka dochází do mateřské školy na celý den. Výrazně se snížila frekvence pláče během dne, při ranním odchodu matky již pláč není pravidlem. Projevuje se aktivněji ve třídě, déle udrží pozornost při řízených činnostech. Zná a respektuje pravidla v běžném chodu dne. Již se neostýchá oslovit učitelku v rámci svých potřeb, komunikuje adekvátním způsobem vzhledem k situaci s dospělými i s ostatními dětmi.

V následujících týdnech se dívka bude dále adaptovat v oblasti spolupráce a aktivity při organizovaných činnostech, pláče při ranním odchodu matky a závislosti na své sestře.

2. MATĚJ

- **1. týden**

S chlapcem v prvním týdnu docházela do mateřské školy matka. Prostředí pro oba nebylo zcela neznámé, jelikož využívali možnost setkávání rodičů s dětmi v měsících před prázdninami. Přesto byl chlapec na matce velmi závislý, při všech aktivitách vyžadoval matčinu přítomnost. Matka se snažila být v pozadí, chlapec tedy přicházel za ní a pozoroval ostatní děti, nebo se společně zapojili do dění. Díky přítomnosti matky nebyl plačtivý a nedělalo mu problém navázat kontakt s učitelkou, s dětmi příliš nekomunikoval. Byl aktivní, vyhledával hru ve třídě i na školní zahradě. V organizovaných činnostech neudržel pozornost, odcházel k volné hře a nespolečně pracoval. Vyžadoval pomoc při stravování i hygieně, je nesamostatný. Chlapec se příliš v prostředí mateřské školy neorientoval, svou pozornost věnoval spíše své matce a hře s ní.

- **2. týden**

Docházka probíhá dopoledne, matka je přítomna po domluvě s učitelkou hodinu ráno a hodinu před obědem. Na její odchod chlapec reagoval vždy pláčem, který nebyl dlouhodobý. Během dne se obvykle ještě několikrát rozplakal při uvědomění, že matka není přítomna. Více tedy komunikoval s učitelkou a začal si více všimnout i ostatních dětí. Nebyl natolik aktivní jako v prvním týdnu, při hrách ve třídě i venku byl zdrženlivější, vyčkával příchodu matky. Na druhou stranu byl pozornější k dění ve skupině a při organizovaných

aktivitách. V samoobsluze je stále nesamostatný, je krmen a jídlo často odmítá i v přítomnosti matky. Chlapec komunikuje s učitelkou vlídně, respektuje ji a vnímá její pokyny. Zvýšenou pozornost je potřeba věnovat při interakci s ostatními dětmi, chlapec v některých situacích neudrží emoce a reaguje agresivně.

- **3. týden**

Při docházce do oběda již matka nebyla přítomna. Při odchodu matky a několikrát během dopoledne chlapec ještě krátkou dobu pláče. Viditelný posun adaptace je v komunikaci s učitelkou, v aktivitě ve třídě i na školní zahradě a přijetí pravidel ve třídě. Pozornost a spolupráce při řízené činnosti je stále slabší. Při stravování má tendenci samostatně ochutnat, ale v jídle nepokračuje, nechá se dokrmit, případně nechce jíst vůbec. Řekne si, že potřebuje na záchod, ale vyžaduje pomoc. Je třeba zvýšené opatrnosti z důvodu momentálních agresivních reakcí při nelibosti. Chlapec si při vysvětlování uvědomuje nesprávné chování a zpětně lituje své reakce. Přestože chlapec vnímá a rozumí normám ve společenství skupiny, v některých situacích neovládne své emoce a zareaguje neadekvátně.

- **4. týden**

Chlapce si matka i v tomto týdnu vyzvedává po obědě, o celodenní docházce rodiče zatím neuvažují. Adaptace u chlapce postupuje v některých oblastech k lepšímu, chlapec je méně plačtivý, s učitelkou komunikuje bez problémů a začíná navazovat kontakty i s dětmi. Udrží déle pozornost v organizovaných činnostech a snaží se spolupracovat. Je mu známa většina pravidel v prostředí mateřské školy a obvykle je i respektuje. V samostatnosti nenastaly žádné významné změny. Chlapec adekvátním způsobem komunikuje s učitelkou, nestydí se vyjádřit své potřeby. Rovněž ve společenství dětí je komunikativnější, ve sledování zůstávají občasné agresivní reakce.

Pro adaptaci v dalších týdnech by bylo vhodné se zaměřit zejména na ohleduplnost k ostatním dětem a ovládání svých emocí, na spolupráci při aktivitách a zdokonalování v samostatnosti.

3. ŠTĚPÁN

- **1. týden**

V prvním týdnu docházky matka nebyla při adaptaci přítomna, pro chlapce si přicházela během oběda. Do třídy starších dětí dochází starší bratr, ve kterém má při adaptaci chlapec velkou oporu a je na něm většinu času závislý. Při ranním odchodu matky každý den velmi hlasitě cca patnáct minut pláče a přes den se krátkodobé záchvaty pláče několikrát opakují. Chlapec komunikuje s učitelkou a řekne si, když něco potřebuje, vyžaduje její pozornost. Kromě svého bratra si hraje i s ostatními dětmi, je aktivní, zvláště na školní zahradě, kde je pro něj velké množství poutavých podnětů. Preferuje volnou hru, při organizovaných činnostech zatím neudrží pozornost a nespolupracuje a je volnější i v dodržování pravidel během dne. Při stravování je nesamostatný, chce krmit. V přechodových situacích někdy pláče z důvodu rozdělení s bratrem a neznalosti průběhu dne, neví, co ho čeká. Z pohledu hygieny je samostatnější, ale je třeba ho hlídat při zacházení s vodou a na toaletě vyžaduje doprovod. Je třeba zdokonalení orientace v mateřské škole a jejím řádu.

- **2. týden**

Chlapec i v tomto týdnu spolu s bratrem odchází po obědě. Ranní odchod matky je stále doprovázen hlasitým pláčem, ale během dne už tolik plačtivý není. Je aktivní při hře s bratrem i s ostatními dětmi, občas jsou řešeny konflikty z důvodu dělení se o hračky, je třeba opakovaně vysvětlovat pravidla ve společnosti mateřské školy. Lehký posun k lepšímu chlapec vykazuje v pozornosti a spolupráci při řízených činnostech, ale udržení delší dobu je pro chlapce obtížné. Snaží se samostatně se stravovat, ale ještě potřebuje výpomoc. Občas je ještě nervózní v přechodových situacích. V rámci společenského chování je vhodné zdokonalovat toleranci k druhým dětem.

- **3. týden**

Opět se jedná o dopolední docházku. Chlapec je již méně plačtivý při odchodu matky i během dne, ale často se ještě ujišťuje o přítomnosti bratra. V komunikaci s učitelkou neváhá, také s dětmi navazuje kontakty a lépe zvládá dělení se o hračky. U chlapce je znatelné osvojení denního řádu, ale z důvodu zvýšené aktivity není schopný se na žádnou činnost déle soustředit a je nutné jej upozorňovat na vhodnost jednání v dané situaci – rád pobíhá po chodbě, odchází do vedlejší třídy. Při stravování vykazuje snahu, ale žádá o pomoc. Na toaletu si již zajde samostatně. V přechodových situacích je bez problémů. Většinou chápe, že každý má ve třídě své místo a je potřeba být ohleduplný.

- **4. týden**

Chlapec i s bratrem zůstává v tomto týdnu v mateřské škole na celý den. Ráno se stále odchod matky neobejde bez pláče, ale přes den již chlapec nepláče téměř vůbec a také se vytrácí závislost na bratrovi. Při stravování je již výrazně samostatnější. Změnu oproti minulým týdnům přináší odpočinek po obědě. Odchod do odpočinkové místnosti obvykle doprovází dlouhodobější pláč, po kterém chlapec usíná. V rámci adaptace mu bylo lehátko umístěno bezprostředně vedle bratra. Chlapec nemá problém komunikovat s učitelkou a respektuje její pokyny.

U chlapce probíhá adaptace celkově velmi dobře, během prvního měsíce si osvojil denní řád v mateřské škole, je na svůj věk relativně samostatný. Je komunikativní a velmi aktivní, což vyžaduje časté usměrňování. Je potřeba zvýšit chlapcův zájem o řízené činnosti, udržení pozornosti a spolupráci při nich.

4. JONÁŠ

- **1. týden**

S chlapcem při dopoledním pobytu v mateřské škole nebyla matka přítomna, ale prostředí pro něj nebylo úplně neznámé, jelikož společně docházeli na setkání rodičů před prázdninami. Do třídy starších dětí dochází chlapcův bratr, kterého během dne často vyhledává. Při ranním odchodu matky chlapec krátce pláče, přes den si popláče jen zřídka. Během dne se drží v blízkosti učitelky, ale nenavazuje s ní kontakt, stejně jako s ostatními dětmi, kromě svého bratra. Své potřeby učitelce nesděljuje, pouze jednoslovně odpoví na otázku. Příliš si nehraje, spíše se svou hračkou v ruce pozoruje ostatní děti, jak si hrají. Více aktivity projevuje na školní zahradě. Při řízených činnostech spíše nevnímá, neudrží pozornost a nespolupracuje. V přechodových situacích je lehce nervózní a zklidní se v přítomnosti bratra. Při stravování je krmen a po stránce hygienické je nesamostatný, umí používat toaletu, ale vyžaduje pomoc při posazení, svlékání a oblékání. Chlapec se na konci týdne relativně orientuje v prostředí mateřské školy, ale upevnění je nutné.

- **2. týden**

Ve druhém týdnu dopolední docházky je již chlapec méně plačtivý při odchodu matky, během dne nepláče vůbec a nevyhledává často přítomnost svého bratra. Začíná lehce komunikovat s učitelkou a občas i s jinými dětmi, hraje si spíše sám a ne příliš aktivně. Pokud chce nějakou hračku, neumí se s ostatními dětmi domluvit a zlobí se, že nemá všechny hračky pro sebe. Při řízených činnostech nevnímá a vyhledává volnou pasivní hru. Z hlediska

stravování a hygieny je stále nesamostatný, více se orientuje v koupelně, ale čeká na výpomoc. V přechodových situacích je zdrženlivější a napodobuje chování starších dětí. Chlapec se zatím příliš neprojevuje ve styku s dospělými i dětmi.

- **3. týden**

Docházka probíhá opět dopoledne, v tomto týdnu se již obejde zcela bez pláče. Přestože chlapec pravidelně komunikuje s učitelkou a pohybuje se v její blízkosti, se sdělováním svých potřeb je stále zdrženlivý. V navazování kontaktů s dětmi je velmi opatrný a lehce odtažitý. Při činnostech ve třídě se mírně zvýšila jeho aktivita a schopnost spolupráce, pozornost je však stále velmi slabá. Žádné razantní změny nenastaly ani v oblasti samostatnosti při stravování a hygieně. Chlapec zatím příliš nerespektuje potřeby a jednání druhých dětí.

- **4. týden**

Chlapec tento týden zůstává v mateřské škole spolu s bratrem na celý den. Stejně jako v minulém týdnu již dopoledne nepláče. Posun v adaptaci k lepšímu můžeme vidět v několika oblastech. Chlapec více komunikuje s učitelkou a také s ostatními dětmi, je aktivnější při hře ve třídě i na školní zahradě. Je si jistější v přechodových situacích. Větší pozornosti si můžeme všimnout v řízených činnostech i při dodržování pravidel režimu dne. Při stravování projevuje více snahy o samostatnost stejně jako v oblasti hygieny, sám si stáhne kalhoty, ale potřebuje pomoci s oblečením. Největší změna nastává po obědě, kdy chlapec odchází k odpočinku dokonce samostatně, bratr odpočívá v jiné místnosti. Na spaní vyžaduje svou hračku, zřídka usínání doprovází tichý krátký pláč. Komunikuje s učitelkou a obvykle respektuje její pokyny, k ostatním dětem není příliš tolerantní.

Chlapcova adaptace na prostředí mateřské školy probíhá velmi dobře, více času je třeba, aby chlapec více respektoval ostatní děti, jejich práva a potřeby. V dalších týdnech je také vhodné se zaměřit na soustředění a spolupráci při řízených činnostech a upevnění a respektování denního řádu a pravidel v mateřské škole.

5. SOFIE

• 1. týden

S dívkou docházela na dopoledne v prvním adaptačním týdnu matka, první dva dny byla přítomna po celou dobu, zbývající tři dny po domluvě s učitelkou setrvala cca půl hodiny ráno a přicházela půl hodiny před obědem. Prostředí pro obě nebylo nové, jelikož využily možnosti setkávání rodičů. Dívka je velmi společenská, ve třídě jsou děti, které zná již z domácího prostředí. Pláče pouze zřídka a krátkodobě. S učitelkou komunikuje, řekne si, když něco potřebuje. V rámci prvního týdne je nadprůměrně aktivní, hraje si zejména s dětmi, které již zná, občas je nutné řešit konflikty mezi nimi. Její aktivita a zájem o hru s ostatními dětmi jí brání v soustředění při přechodových situacích, také při řízené činnosti, kdy neudrží pozornost a tudíž příliš nespolupracuje. Je třeba ji mírně usměrňovat a předkládat pravidla režimu v mateřské škole pro upevnění. Při stravování je obvykle samostatná s případnou lehkou dopomocí, podobně jako při hygieně a užívání toalety. Orientuje se v prostředí mateřské školy a začíná vnímat společenský život v ní.

• 2. týden

Dívka se na dopolední docházku do mateřské školy těší, matka již přítomna nebývá. Ranní pláč se objevuje výjimečně a během dne se občas u učitelky slovně ujišťuje, že matka po obědě přijde. Průběh adaptace je srovnatelný s prvním týdnem, lehký posun k lepšímu je viditelný v komunikaci s učitelkou i s ostatními dětmi a v upevňování pravidel režimu dne. Při organizovaných aktivitách je stále nepozorná a nevnímá požadavky, sleduje ostatní děti. Ve styku s dospělými i s dětmi má povědomí o vhodném chování a jednání.

• 3. týden

Docházka je i v tomto týdnu dopolední, dívka odchází domů po obědě. Při pobytu v mateřské škole je uvolněnější než v předchozích týdnech. V komunikaci s učitelkou je přirozená, stejně jako s ostatními dětmi, občas je třeba dívku upozornit na vnímání potřeb druhých dětí, řešení konfliktů kompromisem, domluvou. V řízených činnostech projevuje větší pozornost a tím pádem i spolupráci. Pravidla a režim dne je stále potřeba upevňovat, v samostatnosti při hygieně je viditelné zdokonalení, při stravování se snaží sama, ale nakonec obvykle vyžaduje pomoc. Dívka přijímá základní hodnoty ve třídě, je vhodné opakovat zásady ohleduplnosti mezi dětmi.

- **4. týden**

Po předchozí domluvě s učitelkou dochází dívka první tři dny do oběda a dva následující dny zůstává na celý den. V průběhu adaptace již nedochází k razantním změnám, dívka se adaptuje velmi dobře. Zdokonaluje se v osvojování pravidel a jejich respektování, při stravování je samostatnější. V rámci odpočinku v posledních dvou dnech probíhal první den bez problémů, druhý den byla více plačtivá, ale později usnula. Dívka komunikuje s učitelkou adekvátně ke svému věku, nestydí se a obvykle respektuje její pokyny.

Adaptace dívky probíhá bez potíží, je velmi společenská a rychle si zvyká na nové prostředí a jeho pravidla. V nejbližších týdnech je vhodné klást důraz na ohleduplnost k ostatním dětem, udržení pozornosti a spolupráci při řízených činnostech.

6. MAREK

- **1. týden**

Chlapec začal docházet do mateřské školy rovnou na celý den z důvodu nástupu matky do zaměstnání. Výhodou je, že matka s chlapcem využívala možnosti setkávání rodičů s dětmi před prázdninami, proto prostředí mateřské školy nebylo pro chlapce zcela neznámé. Ráno přivádí chlapce otec, jeho odchod doprovází chlapcův pláč, který trvá ještě delší dobu po odchodu. Chlapec se pak ještě často rozpláče během dne a je závislý na učitelce, se kterou navazuje neverbální kontakt. S ostatními dětmi nekomunikuje, spíše jen pozoruje, je pasivní ve třídě i na zahradě. V přechodových situacích je plačtivý, v samoobsluze nesamostatný. Odmítá chodit na toaletu, následně se pomočí, nebo se vymočí až do pleny, kterou dostane na odpočinek (řešeno s rodiči). Při organizovaných činnostech neudrží pozornost a nespolupracuje. Při odchodu k odpočinku pláče, ale jelikož je unavený, brzy usíná se svou hračkou. Při návratu matky pláče (forma stěžování si). Chlapec se zatím v mateřské škole příliš neorientuje, je zabraný do svého smutku nebo spíše tiše pozoruje.

- **2. týden**

Chlapec dochází opět na celý den, při ranním odchodu otce stále hodně pláče, přes den je již klidnější. S učitelkou komunikuje stále spíše neverbálně, s ostatními dětmi si nehraje, spíše je pozoruje. Více aktivity projevuje na školní zahradě. Snaží se vnímat při řízených činnostech, ale nespolupracuje, neudrží pozornost. Stresové jsou pro něj stále také přechodové situace. Začíná se stravovat sám, jí s chutí. Stále má potíže s vyměšováním. Zatím se příliš společensky neprojevuje, komunikuje minimálně.

- **3. týden**

Opět jde o týden s celodenní docházkou, průběh adaptace srovnatelný s minulým týdnem bez významných změn. Vyhledává přítomnost učitelky, ale verbálně jí své potřeby nesděljuje. Po domluvě s učitelkou rodiče přinesli z domu vlastní nočník, chlapec na něj úspěšně dochází, když je mu to nabídnuto, sám si neřekne. Na toaletu stále odmítá chodit. Vnímá společenství ve třídě, ale příliš se nezapojuje.

- **4. týden**

Chlapec je i ve čtvrtém týdnu celodenní docházky velmi plačtivý při odchodu otce, během dne již pláče výjimečně. Adaptační postup se ukázal v komunikaci s učitelkou, kdy se snaží sdělit své potřeby, obvykle jednoslovně. Dále začíná být aktivnější při volných hrách ve třídě, na zahradě je již uvolněný a hraje si, většinou sám. Při řízených činnostech stále neudrží pozornost, nespolupracuje. Vnímá denní řád v mateřské škole, návyky nemá příliš upevněny, ale napodobuje chování starších dětí. Je samostatný při stravování, na nočník chodí stále jen po výzvě učitelky, potřebuje výpomoc. Při odchodu k odpočinku je méně plačtivý. Navazuje kontakt s učitelkou, i když verbálně omezený, respektuje pokyny učitelky. S druhými dětmi stále komunikuje velmi málo.

Chlapec se adaptuje pomalejším tempem, v dalších týdnech je třeba se zaměřit na verbální komunikaci s učitelkou, navazování kontaktů s ostatními dětmi, udržení pozornosti a spolupráci při řízených činnostech. Dále je vhodné se zaměřit na používání toalety a celkově na samostatnost při hygieně.

6.2 Vyhodnocení analyzovaných dat

Z informací shrnutých v následujících tabulkách bude nyní vyhodnocena úspěšnost adaptačního programu z hlediska jednotlivých zkoumaných oblastí v kontextu sledovacích kritérií, která vychází z očekávaných výstupů adaptačního programu. Souvislosti kritérií s očekávanými výstupy jsou k nahlédnutí v příloze č. 3. Následně jsou získaná data okomentována.

Legendy k tabulkám jsou k nahlédnutí v poznámkách pod čarou.

Tabulka č. 1 Kritéria k vyhodnocení vlivu na adaptaci

DÍTĚ	č. 1 Kateřina	č. 2 Matěj	č. 3 Štěpán	č. 4 Jonáš	č. 5 Sofie	č. 6 Marek
Věk dítěte	3r 6m	3r	2r a 11m	2r 10m	2r 8m	2r 7m
Přítomnost rodiče v adaptačním týdnu	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE
Přítomnost sourozence v mateřské škole	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE
Zkušenosti s jinými dětmi před nástupem do MŠ	ANO	částečně	ANO	NE	ANO	NE
Časté problémové situace při adaptaci	1, 2, 8	1, 2, 3, 5, 6, 7	1, 3, 5, 6, 7, 8	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	3, 5, 6, 7	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8

¹ Legenda k tabulce č. 1:

- V první části tabulky je hodnocení určováno odpovědí: ANO – částečně – NE
- V části **Časté problémové situace při adaptaci** jsou situace definovány čísly:

Číslo	Problémová situace
1	Ranní odchod rodiče
2	Přechodové situace
3	Řízené činnosti
4	Pobyt na školní zahradě
5	Stravování
6	Osobní hygiena
7	Respektování pravidel
8	Odchod k odpočinku
9	Odpočinek

Tabulka č. 2

Průběh adaptace v jednotlivých týdnech

DÍTĚ		č. 1	č. 2	č. 3	č. 4	č. 5	č. 6
Komunikuje s učitelkou	1.t.	D	C	B	D	C	C
	2.t.	D	C	A	C	B	B
	3.t.	C	B	A	C	A	A
	4.t.	C	B	A	B	A	A
Komunikuje s ostatními dětmi	1.t.	D	D	C	E	C	E
	2.t.	C	C	B	D	C	D
	3.t.	C	C	B	D	B	D
	4.t.	C	B	B	C	B	D
Orientuje se v prostředí mateřské školy	1.t.	B	D	D	D	C	D
	2.t.	B	D	C	C	C	D
	3.t.	A	C	C	B	B	C
	4.t.	A	C	B	B	B	C
Během dne je aktivní	1.t.	D	B	C	D	C	D
	2.t.	C	D	B	D	B	D
	3.t.	C	C	A	C	B	C
	4.t.	B	C	A	C	B	C
Respektuje pravidla mateřské školy	1.t.	B	D	D	D	D	C
	2.t.	B	C	D	D	D	B
	3.t.	B	C	C	D	D	B
	4.t.	A	B	C	C	C	B
Zvládá osobní hygienu	1.t.	B	D	C	E	C	E
	2.t.	A	D	B	D	C	E
	3.t.	A	D	B	D	B	E
	4.t.	A	D	B	C	B	E
Je samostatné při stravování	1.t.	B	E	D	E	C	D
	2.t.	B	E	C	E	C	C
	3.t.	A	D	C	E	C	C
	4.t.	A	D	B	D	B	B
Je citově samostatné – dokáže se odloučit od matky/sourozence	1.t.	D	E	D	D	B	D
	2.t.	D	E	D	C	B	D
	3.t.	C	D	D	B	A	C
	4.t.	C	C	C	A	A	C

2

2

- V části průběh adaptace v jednotlivých týdnech je hodnocení formou písmen:

vždy	téměř vždy	často	málokdy	nikdy
A	B	C	D	E

Adaptace dětí z hlediska věku

Věkové rozmezí pozorovaných dětí není příliš velké, rozdíl mezi nejmladším (dítě č. 6) a nejstarším dítětem (č. 1) je jedenáct měsíců, proto je v tomto případě obtížné zhodnotit vliv věku na průběh adaptace. Přesto z analýzy vyplývá, že u nejstarší dívky (č. 1) adaptace probíhala bez větších problémů oproti mladším dětem zejména v oblasti samostatnosti z pohledu stravování i hygieny, lépe přijímala a chápala pravidla v mateřské škole, což je možné přisoudit celkové věkové vyspělosti dívky. Tuto myšlenku by mohl potvrdit pohled na nejmladšího chlapce (č. 6), který je úplným opakem. V samostatnosti je velmi slabý, nechá se ve všem vést učitelkou, není příliš schopen samostatně vnímat řád mateřské školy. Samozřejmě velmi záleží na předpokladech, které si dítě přináší z rodinného prostředí, zejména na připravenosti na vstup do mateřské školy. (Niesel, Griebel, 2005)

Vliv přítomnosti rodiče v adaptačním týdnu

U pozorovaných dětí byl rodič přítomen pouze u dvou dětí (č. 2 a 5), které zároveň v mateřské škole neměly sourozence. Dítě č. 2 bylo na matce v době její přítomnosti závislé, ve všech aktivitách vyžadovalo její pozornost a z toho důvodu nemělo vlastní prostor vnímat prostředí mateřské školy. Sice nebylo plačtivé, bylo aktivní a klidné, ale více než na dění ve třídě se soustředilo na přítomnost své matky. Problémy s odloučením od matky se pouze posunuly do druhého týdne adaptace. U druhého dítěte (č. 5) jsme mohli pozorovat opačnou situaci, kdy dítě sice vnímalo přítomnost své matky, což pro něj ale nebylo prioritní a více se zajímalo o dění a prostředí mateřské školy. V tomto případě již můžeme hovořit o stádiu odpoutání od matky. (Kořátková, 2014)

Vliv přítomnosti sourozence v mateřské škole

Sourozence v mateřské škole měly tři pozorované děti (č. 1, 3 a 4). Ve všech případech platí, že sourozenec navštěvoval jinou třídu, ve své společnosti se tedy sourozenci nacházeli v době, kdy jsou třídy spojeny, například ráno či při pobytu venku. Dvě děti (č. 1 a 3) byly na svém sourozenci více závislé a problém vyvolávaly zejména situace, kdy měly být rozděleny. Dítě č. 4 se sice o přítomnosti sourozence ujišťovalo, ale nebylo jím zvlášť výrazně ovlivněno. Všem třem dětem přítomnost sourozence pomohla rychleji se vyrovnat s ranním odchodem rodiče. Další výhodou spatřujeme ve faktu, že pozorované děti vnímaly a napodobovaly chování svých starších sourozenců, ve společných chvílích se podporovaly a napomáhaly si, čímž se pro ně sourozenec stával oporou. Tento jev popisují také Haefelle a Wolf – Filsinger (1993) v souvislosti s faktory ovlivňující adaptaci dítěte.

Vliv předešlých zkušeností s vrstevníky

Umožnění dítěti nabytí zkušenosti s kolektivem svých vrstevníků je před vstupem do mateřské školy doporučováno, jak uvádí například Kořátková. (2014) Zkušenosti s jinými dětmi, ať z kruhu rodinného nebo přátelského, měly čtyři děti z výzkumného vzorku (č. 1, 2, 3 a 5), přičemž dítě č. 2 pouze částečně. Zbylé děti se pohybovaly běžně spíše v kruhu dospělých osob. Z pohledu hodnocení kritéria komunikace s jinými dětmi měly děti se zkušenostmi mnohem lepší výsledky, než děti bez těchto zkušeností. Nejvíce komunikovalo s ostatními dítě č. 3, které má bohaté zkušenosti s kontakty s vrstevníky a také s pobytem na hlídání u rodinných příslušníků i přátel. Oproti tomu dítě č. 1, které rovněž často přichází do styku s vrstevníky, potřebovalo delší časový úsek pro navázání kontaktů s ostatními dětmi. Důvodem mohla být závislost na sourozenci.

Situace často způsobující adaptační problémy dětí

Ze záznamů v archu, kde bylo hodnoceno chování a jednání dětí v určitých situacích, můžeme zanalyzovat, ve kterých z těchto situací měly děti nejčastěji potíže. Bylo určeno devět nejvíce rizikových situací, které jsou pod číselným označením uvedeny v tabulce č. 1. Všem dětem, s výjimkou dítěte č. 5, činila potíže **situace ranního odchodu matky**. Potíže se projevovaly vždy pláčem, který trval různě dlouhou dobu. U většiny dětí se v postupujících týdnech situace stávala méně problémovou, u dítěte č. 4 ve čtvrtém týdnu problém vymizel zcela. V rámci zlepšení situace doporučujeme zbytečně neprodlužovat dobu předání dítěte.

Další situací, která se jako problémová jevila u pěti dětí, je **řízená činnost**. Zde měly děti problémy s udržením pozornosti, obvykle se uchýlovaly k volné hře a nespolupracovaly. Oproti většině si výrazně lépe vedlo dítě č. 1 a můžeme se domnívat, že důvodem je nejvyšší věk mezi pozorovanými dětmi. Náročnost řízených činností by měla odpovídat schopnostem dětí ve třídě a zohledňovat fakt, že děti se na tuto novou situaci musí postupně adaptovat. Zlepšení této situace po prvním měsíci nebylo příliš výrazné.

Shodně se v rámci frekvence výskytu potíží (5 dětí z 6) projeví i situace vyžadující samostatnost dítěte, a to při **stravování a osobní hygieně**. Během stravování děti byly nesamostatné a často vyžadovaly dokrmování. Dítě č. 2 dokonce odmítalo jíst téměř úplně. Během prvního měsíce se samostatnost dětí při stravování zlepšila, ale je potřeba ji zdokonalovat i nadále. Doporučujeme upozornit rodiče, aby v této oblasti své děti více rozvíjeli již před nástupem do mateřské školy. Podobné doporučení můžeme uplatnit i při osobní hygieně dětí. Děti vyžadují výpomoc a neustálý dohled při mytí, jelikož často hrozí zamokření oděvu. S použitím toalety také bylo potřeba dopomoci, například s vysvlékáním a

oblékáním kalhot a spodního prádla. Dítě č. 6 se celkově odmítalo vyměšovat, následně došlo buď k pomočení, nebo zadržení močení až do nasazení plíny na spaní. Problém byl vyřešen nabídkou vlastního nočníku dítěte.

Dále se u čtyř dětí z šesti vyskytovaly potíže v **přechodových situacích**, v **situacích vyžadujících respektování pravidel** a při **odchodu k odpočinku**. V prvním případě může být příčinou neznalost situace a obava z toho, co bude následovat. Projevem byl obvykle pláč, nejčastěji plakalo dítě č. 6. Respektování pravidel vyžaduje jejich znalost, což může být v prvních týdnech samo o sobě problémem. Děti se jevily zmateně a nevěděly, jak se zachovat. Nejvíce potíží v tomto směru vykazovaly děti č. 4 a 5. Odchod k odpočinku je další velká změna v adaptačním procesu, pobyt v mateřské škole je pro dítě již příliš dlouhý a pro klidný odpočinek potřebuje mít pocit bezpečí, který prozatím nemusí mít vybudovaný. Nejhuře odchod k odpočinku snášelo dítě č. 1. Doporučujeme nezatěžovat děti nepřiměřeným množstvím nových informací a situací a náročnost zvyšovat postupně.

Úspěšnost adaptace v souladu s adaptačním programem

V rámci vyhodnocení úspěšnosti adaptačního programu sledujeme naplňování očekávaných výstupů v něm uvedených. Ukazatelem pro vyhodnocení jsou nám kritéria v tabulce č. 2, která s očekávanými výstupy úzce souvisí (viz příloha č. 3).

U očekávaného výstupu **orientace v prostředí i v životě prostředí mateřské školy** byla úspěšnost naplňování různá. Dvě z dětí (č. 1 a 5) se v prostředí mateřské školy zorientovaly výrazně lépe než ostatní, ale u všech dětí během prvního měsíce došlo ke znatelnému zlepšení. V respektování pravidel vidíme také zdokonalení, i když u dvou dětí relativně nepatrné (č. 4 a 5), oproti tomu dvě děti vykazovaly větší přizpůsobivost pravidlům (č. 1 a 6). Celkově můžeme říci, že dítě č. 1 se v prostředí i v životě prostředí mateřské školy po prvním měsíci zorientovalo zcela a ostatní děti pouze částečně. V následujících týdnech se děti budou přirozeně v orientaci nadále rozvíjet v rámci každodenních činností.

Dalším očekávaným výstupem je **zvládnutí odloučení se na určitou dobu od rodiče a sourozence a být aktivní i bez jejich opory**. Děti č. 2 a 5 měly v prvním týdnu přítomnou matku, děti č. 1, 3 a 4 mají v mateřské škole sourozence. Pouze dítě č. 6 nemělo ani jednu z těchto výhod. Velmi dobře ve srovnání se všemi dětmi si v odpoutání od blízkých vedlo dítě č. 5 a s největšími potížemi se v této oblasti v první polovině měsíce potýkalo dítě č. 2. Zajímavostí je, že obě zmíněné děti, jak již bylo řečeno, měly v prvním týdnu přítomnou

matku a sourozence nikoli. Děti, které ze začátku měly velkou oporu ve svých sourozencích, se v průběhu prvního měsíce v odloučení od nich v různé míře zdokonalovaly. Po měsíci se tedy od svých blízkých odpoutalo zcela dítě č. 5 a ostatní děti částečně. Další naplňování tohoto očekávaného výstupu bude spontánně pokračovat v navazujícím období.

Dále jsme sledovali pokrok dětí z pohledu **zvládnání sebeobsluhy a uplatňování základních kulturně hygienických návyků**. Samostatnost v obou případech vykazovalo již od začátku adaptace dítě č. 1 a velmi dobře si oproti ostatním počínalo dítě č. 5. Nejméně byl na konci prvního měsíce naplněn tento očekávaný výstup u dítěte č. 4. Zajímavé je hodnocení dítěte č. 6, které se zdokonalilo v samostatnosti při stravování, ale v otázce osobní hygieny si můžeme všimnout naprosté stagnace. U ostatních dětí během čtyř týdnů docházelo k určitému ne příliš výraznému pokroku a můžeme vyvodit, že jedno dítě zvládá sebeobsluhu velmi dobře, tři děti částečně a dvě děti mají v tomto ohledu ještě větší nedostatky a bude potřeba v rámci zdokonalení na nich nadále pracovat. Jelikož tyto situace jsou na denním pořádku, je zvládnání samoobsluhy pouze otázka času a je individuální u každého dítěte.

V neposlední řadě bylo očekávaným výstupem **navazování kontaktu s dospělým a s druhými dětmi**. V rámci komunikace neřešíme pouze její verbální formu, ale také jiné projevy, jako je mimika či různá gesta. Nebylo výjimkou, že dítě nemělo problém s komunikací s učitelkou, ale nenavazovalo příliš kontakt s druhými dětmi (děti č. 4 a 6). S ostatními dětmi lépe komunikovaly děti, které měly předchozí zkušenosti s kolektivem (děti č. 3 a 5). Po prvním měsíci celkově dobře navazovaly kontakty tři děti a další tři děti pouze částečně. V dalším postupu doporučujeme v tomto ohledu na děti příliš netlačit, jelikož důsledkem by mohl být opačný efekt.

7 SHRNU TÍ A DISKUZE

V této kapitole budou na základě vyhodnocení výzkumného šetření zodpovězeny na začátku určené výzkumné otázky.

1. Je sestavený adaptační program aplikovatelný a použitelný na začátku školního roku?

Adaptační program byl realizován v souladu se stanovenými cíli, které se v praxi osvědčily jako vhodné a naplnitelné s přihlédnutím k individuálním možnostem dětí. Vzdělávací metody a organizační formy se ukázaly jako adekvátně zvolené pro danou situaci. Adaptační program byl na základě výsledků výzkumného šetření vyhodnocen jako použitelný, funkční a vedoucí k úspěšné adaptaci nově nastupujících dětí. Svým obsahem je vhodný právě k aplikaci na začátku školního roku. Tento názor je podložen vyhodnocením průběhu adaptace jednotlivých dětí z výzkumného vzorku, kdy naplňování očekávaných výstupů, stanovených v adaptačním programu pro první měsíc adaptace, bylo prostřednictvím sledovaných kritérií zaznamenávaných do záznamového archu vyhodnoceno z velké části jako úspěšné. Samozřejmě je brána v úvahu individualita dětí, jejich přirozené zrání a vývoj a je zřejmé, že adaptační proces prvním měsícem nekončí. Děti se adaptují nadále v rámci již prožívaných i nově nadcházejících situacích. Adaptační program je možné doporučit i dalším školám, které ho po úpravě dle svých podmínek mohou rovněž aplikovat na začátku školního roku, podle definice Väterové (2022), jako plán, jak by ideálně měl proces adaptace v dané mateřské škole probíhat.

2. Jaké situace způsobují časté adaptační problémy s přihlédnutím na věk dětí?

Z informací v záznamovém archu jsme mimo jiné mohli vysledovat, které situace dětem způsobují problémy při adaptaci. Z přehledu v tabulce č. 1 jsme vyhodnotili, že pěti dětem z šesti způsoboval problémy ranní odchod rodiče (matky), který byl obvykle doprovázen pláčem trvajícím různou dobu, dále řízené činnosti, jelikož děti nebyly zvyklé na organizované aktivity a měly problém s udržením pozornosti a také situace vyžadující samostatnost, a tím je stravování a osobní hygiena. U čtyř dětí z šesti se pak objevovaly potíže při přechodových situacích, kdy děti v začátcích poznávání denního řádu v mateřské škole

nevěděly, co je čeká, nebo například byly odděleny od svých sourozenců. U stejného počtu dětí byly vyzorovány problémy s respektováním pravidel, pravděpodobně také z důvodu dosavadního neupevnění v tomto směru a také při odchodu k odpočinku, jelikož šlo o novou situaci. Pokud přihlédneme k věku dětí, u nejstaršího dítěte ze zkoumaného vzorku (dítě č. 1, 3 roky a 6 měsíců) bylo situací vyvolávajících problémy nejméně, ostatní děti s věkovým rozmezím od 2 let a 7 měsíců do 3 let se potýkaly s problémy ve více situacích s výjimkou dítěte č. 5 (2 roky a 8 měsíců), u kterého bylo označeno jako způsobující problémy výrazně méně situací. Můžeme tedy souhlasit s teorií Niesela a Griebela (2005), že kromě věku zde hraje značnou roli celková zralost dítěte.

3. Mají vybraná kritéria (přítomnost rodiče na začátku adaptace, přítomnost sourozence v mateřské škole, předchozí zkušenost s kolektivem) vliv na průběh a úspěšnost adaptace?

Na základě pozorování můžeme konstatovat, že všechna tato kritéria nepochybně mají na průběh a úspěšnost adaptace vliv, jehož míra je u každého dítěte individuální. Děti, které měly v prvním týdnu přítomného rodiče, měly možnost se v prostředí mateřské školy zorientovat s pocitem opory a jistoty. Zde se ale v jednom případě ukázalo, že přítomnost rodiče může dítěti bránit v samostatném vnímání nového prostředí a společnosti, což nám ukazuje, že vliv přítomného rodiče nemusí z každého pohledu být pouze výhodou. Vliv v kladném slova smyslu jistě zastupuje přítomnost sourozence v mateřské škole, kdy jsme mohli pozorovat u těchto dětí přebrání funkce opory a jistoty dítěte v době, kdy rodič odešel. V tu chvíli dítě stále mělo na dosah svůj záchytný bod. Nesporným faktem je, že děti pozorovaly a napodobovaly chování a jednání svých starších sourozenců, kteří jim usnadnili orientaci v konkrétních situacích či přímo vypomáhali například s oblékáním a jinými samoobslužnými činnostmi. Jako výhoda se ukázaly také předchozí zkušenosti s kolektivem, s čímž se ztotožňuje Kořátková (2014), která doporučuje rodičům chodit s dětmi do kolektivu jiných dětí a to i v případě, že mají sourozence. Děti s takovými zkušenostmi lépe zvládaly především navazování kontaktů a komunikaci s ostatními dětmi.

4. Byla adaptace vybraných dětí v souladu s adaptačním programem úspěšná po uplynutí jednoho měsíce?

Dětem byla pomocí adaptačního programu umožněna pozvolná adaptace, kdy si postupně zvykaly a zapojovaly se do běžného chodu v mateřské škole. Po uplynutí jednoho měsíce ze záznamů vidíme, zda adaptace vybraných dětí v kontextu adaptačního programu byla úspěšná. Děti se postupně seznamovaly s prostředím mateřské školy, ve kterém se po měsíci většina dětí poměrně úspěšně zorientovala. V posledním týdnu se již obstojně zvládaly odloučit od rodičů a byly aktivnější během každodenních činností. Důraz byl kladen také na zdokonalování v samoobslužných dovednostech, přičemž po prvním měsíci bylo třeba se u některých dětí na tuto oblast dále aktivně zaměřovat. Při adaptaci je neméně důležité začlenění se do kolektivu, což děti rovněž dle svých možností zvládly, žádné dítě nestojí na okraji společnosti v mateřské škole. Celkově tedy můžeme říci, že po uplynutí jednoho měsíce adaptace v souladu adaptačního programu úspěšná byla, není tedy nutné v rámci adaptačního programu provádět změny a je možné jej doporučit pro další praxi.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce je zaměřena na téma vstupu dítěte do mateřské školy a jeho následné adaptace. Tato problematika je nedílnou součástí života každého dítěte, které se dřív či později musí zařadit do kolektivu svých vrstevníků a širší společnosti.

V teoretické části bylo přiblíženo dítě předškolního věku, současné předškolní vzdělávání a dále byla představena problematika vstupu dítěte do mateřské školy a samotné adaptace.

V empirické části bylo za využití kvalitativní metodologie realizováno výzkumné šetření. Na samém začátku byl naprojektován adaptační program, který byl začátkem školního roku realizován v konkrétní mateřské škole. Dále byla metodou nestrukturovaného rozhovoru s rodiči a pozorováním kriteriálně vybraných dětí získávána data, která byla zaznamenávána do záznamového archu, následně interpretována a analyzována pro potřeby vyhodnocení.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, zda aplikovaný adaptační program vede k úspěšné adaptaci nově příchozích dětí ve věku 2 – 4 let v konkrétní mateřské škole a vyvodit doporučení pro pedagogickou praxi.

Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že adaptační program aplikovaný v konkrétní mateřské škole je funkční a použitelný na období začátku školního roku, kdy je adaptace dětí nejběžnější. Cíle v adaptačním programu se v praxi osvědčily jako vhodné a naplnitelné s přihlédnutím k individuálním potřebám dětí. Dále jsme na základě vyhodnocení průběhu adaptace u jednotlivých dětí dospěli k závěru, že adaptační program vedl u dětí výzkumného vzorku v dané mateřské škole k úspěšné adaptaci a můžeme jej tedy doporučit pro další aplikaci v praxi.

Přínosem této práce je naprojektování vyhovujícího adaptačního programu, který může konkrétní mateřská škola aplikovat pravidelně na začátku školního roku a nadále ověřovat jeho funkčnost u nově příchozích dětí, nebo jej dále doporučit jiným mateřským školám, které jej mohou po úpravě dle svých podmínek rovněž aplikovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

BACUS-LINDROTH, Anne. *Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let*. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-743-4.

BACUS-LINDROTH, Anne. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7.

ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994. ISBN 80-85799-03-0.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-254-9.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Pedagogická praxe. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.

HOSKOVCOVÁ, Simona. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1424-8.

KANTOROVÁ, Jana a GRECMANOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I. Vzdělávání*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-024-0.

KLOUDOVÁ, Helena. *Zvládneme mateřskou školu?: rady pro rodiče i učitele*. Praha: TeMi CZ, 2013. ISBN 978-80-87156-81-0.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-x.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa : základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. Pro rodiče. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.

MERTIN, Václav a GILLERNOVÁ, Ilona (ed.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8.

NIESEL, Renate a GRIEBEL, Wilfried. *Poprvé v mateřské škole*. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-989-5.

OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

SPLAVCOVÁ, Hana a KROPÁČKOVÁ, Jana. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1042-9.

SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.

ŠMELOVÁ, Eva. *Bezvýhradná akceptace ve výchově dítěte*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4217-4.

ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola: teorie a praxe I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0945-8.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě v předškolním období. Žijeme s dětmi*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1187-9.

ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Internetové zdroje a legislativní dokumenty

POLÁŠKOVÁ, Lenka. *Trendy v adaptačních programech*. SKOLAPROFI [online]. [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://www.skolaprofi.cz/33/trendy-v-adaptacnich-programech>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. In: *MŠMT* [online]. Praha, 2021 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>

VÄTEROVÁ, Andrea. *Adaptace dětí v mateřské škole jako důležitý krok ve vzdělávacím procesu*. Metodický portál: Články [online]. 18. 04. 2022, [cit. 2024-04-10]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/23247/ADAPTACE-DETI-V-MATERSKE-SKOLE-JAKO-DULEZITY-KROK-VE-VZDELAVACIM-PROCESU.html>>. ISSN 1802-4785.

Vyhláška 14/2005, Sb.: o předškolním vzdělávání. In: *MŠMT* [online]. Praha, 2005 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlasaky-ke-skolskemu-zakonu>

Vyhláška 27/2016, Sb.: o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In: *MŠMT* [online]. Praha, 2016 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlasaky-ke-skolskemu-zakonu>

Zákon č. 561/2004 Sb.: Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *MŠMT* [online]. Praha, 2024 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-ode-dne-1-1-2024>

Zákon č. 563/2004 Sb.: Zákon o pedagogických pracovnících. In: *MŠMT* [online]. Praha, 2023 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-o-pedagogickych-pracovnicich-ve-zneni-ucinnem-ode-dne-1-9-2023>

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Kritéria k vyhodnocení vlivu na adaptaci

Tabulka č. 2 – Průběh adaptace v jednotlivých týdnech

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1 – Volný nestrukturovaný rozhovor
- Příloha č. 2 – Adaptační program
- Příloha č. 3 - Souvislosti kritérií s očekávanými výstupy
- Příloha č. 4 – Záznamový arch č. 1
- Příloha č. 5 - Záznamový arch č. 2
- Příloha č. 6 - Záznamový arch č. 3
- Příloha č. 7 - Záznamový arch č. 4
- Příloha č. 8 - Záznamový arch č. 5
- Příloha č. 9 - Záznamový arch č. 6

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

VOLNÝ NESTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR, TERÉNNÍ POZNÁMKY

Témata vhodná k rozhovoru:

- Rodiče - společná domácnost, zaměstnání
- Sourozenci – počet, pořadí dítěte, vztahy mezi dětmi
- Stupeň samoobsluhy – hygiena, stravování, oblékání
- Společenské návyky - společnost jiných dětí, pobyt u příbuzných či známých bez přítomnosti rodiče

1. KATEŘINA

Rodiče - rodina úplná, otec zaměstnaný, matka se vrací do práce po mateřské dovolené.

Sourozenci - starší sestra ve stejné MŠ, jsou na sebe velmi upnuté, starší sestra má vůči dívce pečovatelské sklony

Stupeň samoobsluhy - velmi samostatná, zvládá používání toalety, mytí rukou, oblékání, stravuje se sama

Společenské návyky - příležitostně bývá ve společnosti jiných dětí v příbuzenském a přátelském vztahu, při odloučení od rodičů pobyt u prarodičů – i přes noc.

ADAPTAČNÍ PROGRAM MŠ

Před nástupem do MŠ:

- **Zápis v MŠ** – uvítání, diskuze s vedením školy, prohlídka mateřské školy a souvisejících prostor, možnost dopoledního pobytu a pozorování běžného dění v mateřské škole.
- **Květen a červen** – každý čtvrtek od 10 hodin do oběda umožněno setkání matek s dětmi ve třídě – poznávání a orientace ve třídě (případně na zahradě), bez přítomnosti již docházejících dětí z důvodu nerušeného objevování a vnímání prostředí mateřské školy, osvojení si prostředí třídy.

Adaptační měsíc (září):

Adaptační program je zpracován pro celou mateřskou školu, jednotlivé třídy jej aplikují v souladu se svým třídním vzdělávacím programem. To umožňuje pozvolnou adaptaci nově přichozích dětí a zároveň individualizovanou práci s dětmi staršími, které jsou již na prostředí mateřské školy zvyklé. Obsah vzdělávání je tedy podle toho upraven tak, aby nově přichozí děti měly možnost se bez nátlaku adaptovat a postupně se zapojovat do běžného chodu a programu mateřské školy. Adaptační program se zaměřuje na vzdělávací oblast biologickou (Dítě a jeho tělo), psychologickou (Dítě a jeho psychika – sebepojetí, city a vůle), interpersonální (Dítě a ten druhý) a environmentální (Dítě a svět), jelikož nejvíce korespondují s potřebami adaptace a s nároky, které jsou na děti v tomto období kladené. Při vzdělávání upřednostňujeme frontální organizační formy spolu s názorně demonstračními a praktickými metodami, které jsou pro děti pochopitelnější.

Mateřská škola klade důraz na spolupráci s rodiči a jejich spoluúčast při různých příležitostech, v tomto případě zejména na účast při adaptačním programu. Učitelé sledují konkrétní potřeby jednotlivých dětí, respektive rodin a snaží se jim porozumět a vyhovět. Mezi zaměstnanci školy a rodiči je snaha o oboustrannou důvěru a otevřenost, vstřícnost, porozumění, respekt a ochotu spolupracovat. Rodiče jsou pravidelně informováni o všem, co se v mateřské škole děje a v případě zájmu se mohou spolupodílet při plánování programu a řešení případných problémů.

Denní řád v mateřské škole je zvláště v adaptačním období organizován tak, aby umožňoval reagovat na individuální možnosti dětí a na jejich aktuální potřeby. Podmínky vzdělávání v mateřské škole během adaptace jsou upraveny takovým způsobem, aby se děti i dospělí cítili v prostředí mateřské školy dobře, spokojeně, jistě a bezpečně. Učitelé respektují potřeby dětí, reagují na ně a napomáhají v jejich uspokojování. Děti nejsou neúměrně zatěžovány a neurotizovány spěchem a chvatem ani nadměrnou náročností prováděných činností.

Vzdělávací obsah je stanoven na dobu jednoho měsíce. Každý týden se v adaptačním programu zaměřujeme hlouběji na jednu konkrétní oblast z toho důvodu, aby adaptace byla pozvolná a přirozená. Tyto oblasti na sebe navazují a mají vzestupnou náročnost.

VZDĚLÁVACÍ OBLAST DÍTĚ A SVĚT

- **Vzdělávací cíl** – seznamování dítěte s místem a prostředím, do kterého vstupuje a vytváření pozitivního vztahu k němu
- **Vzdělávací nabídka** – přirozené pozorování prostředí mateřské školy a života v ní, okolní přírody
- **Očekávaný výstup** – orientace v prostředí i v životě prostředí mateřské školy
- **Rizika** – nedostatek příležitostí vidět a vnímat prostředí, jeho dění a řád

VZDĚLÁVACÍ OBLAST DÍTĚ A JEHO PSYCHIKA – Sebepojetí, city a vůle

- **Vzdělávací cíl** – získání relativní citové samostatnosti
- **Vzdělávací nabídka** – činnost zajišťující spokojenost a radost, činnosti vyvolávající veselí a pohodu
- **Očekávaný výstup** – odloučit se na určitou dobu od rodičů a blízkých, být aktivní i bez jejich opory
- **Rizika** – málo vlídné a přátelské prostředí, kde dítě nenalézá dostatek lásky a porozumění

VZDĚLÁVACÍ OBLAST DÍTĚ A JEHO TĚLO

- **Vzdělávací cíl** – osvojení si věku přiměřených praktických dovedností
- **Vzdělávací nabídka** – jednoduché pracovní a sebeobslužné činnosti v oblasti osobní hygieny a stolování
- **Očekávaný výstup** – zvládat sebeobsluhu, uplatňovat základní kulturně hygienické návyky (starat se o osobní hygienu, přijímat stravu a umět stolovat)
- **Rizika** – omezování samostatnosti dítěte, málo příležitostí k pracovním úkonům

VZDĚLÁVACÍ OBLAST DÍTĚ A TEN DRUHÝ

- **Vzdělávací cíl** – osvojení si elementárních poznatků, schopností a dovedností důležitých pro navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem
- **Vzdělávací nabídka** – běžné verbální i neverbální komunikační aktivity dítěte s druhým dítětem i s dospělým
- **Očekávaný výstup** – navazovat kontakty s dospělým, kterému je svěřeno do péče, překonat stud, komunikovat s ním vhodným způsobem, respektovat ho, komunikovat s druhými dětmi
- **Rizika** – nedostatečně psychosociálně bezpečné prostředí s nedostatkem porozumění a tolerance.

- **1. TÝDEN**

Cíl týdne: Postupné seznamování s prostředím třídy, mateřské školy, se zaměstnanci a ostatními dětmi, rozvoj sebeobslužných dovedností, podpořit osamostatnění a odloučení od rodiče (matky)

Popis: Možnost pobytu matky s dítětem v mateřské škole, doporučuje se strávit v mateřské škole kratší čas (např. od 8hod., svačinka, 10-11 hod. odchod). Vhodné je vyzkoušet odloučení matky na kratší čas, přičemž učitelka vysleduje chování dítěte v době nepřítomnosti matky.

- **2. TÝDEN**

Cíl týdne: Posílit získávání relativní citové samostatnosti, rozvoj sebeobslužných dovedností, podpořit osamostatnění a odloučení od rodiče (matky)

Popis: Docházka již na celé dopoledne s účastí na řízené činnosti (pokud možno již bez matky). Jelikož dětem často dělají problémy přechodové situace – ze třídy do jídelny, ze zahrady do MŠ a do jídelny, je výhodou, pokud se může matka dostavit např. půl hodiny před obědem a pomoci dítěti tento přechod překonat a přijmout ho jako denní rutinu.

- **3. TÝDEN**

Cíl týdne: Prohlubovat osvojení si věku přiměřených praktických dovedností, rozvoj sebeobslužných dovedností, podpořit komunikaci mezi dětmi, podpořit osamostatnění a odloučení od rodiče (matky)

Popis: Snaha o klasickou dopolední docházku, doporučujeme ještě dítě nenechávat v MŠ na odpolední odpočinek, pokud je to možné z organizačního hlediska rodiny. Ráno se snažíme zbytečně neprodlužovat předání dítěte. Matka si přijde pro dítě po obědě, oběd by již dítě mělo zvládnout s dopomocí učitelky.

- **4. TÝDEN**

Cíl týdne: Posilovat komunikaci mezi dětmi i mezi dětmi a učitelkou. Rozvoj sebeobslužných dovedností. Prodloužit pobyt v mateřské škole v souladu s naplánovanou docházkou dítěte, podpořit osamostatnění a odloučení od rodiče (matky)

Popis: V případě zájmu ze strany rodičů realizujeme celodenní pobyt v MŠ. Dítě je seznámeno s prostorem ložnice i s průběhem odpoledního odpočinku. Dovolujeme a doporučujeme si přinést svou vlastní hračku na spaní (měkkou), pro snazší překonání dalšího milníku adaptace. I když je dítě částečně adaptované, je vhodné si jej vyzvednout co nejdříve po odpolední svačině, aby pro něj dlouhý celodenní pobyt nebyl příliš náročný.

Příloha č. 3

Souvislosti kritérií s očekávanými výstupy

Očekávaný výstup	Kritéria
Orientace v prostředí i v životě prostředí mateřské školy	Orientuje se v prostředí mateřské školy
	Respektuje pravidla mateřské školy
Odloučit se na určitou dobu od rodičů a blízkých, být aktivní i bez jejich opory	Je citově samostatné
	Během dne je aktivní
Zvládat sebeobsluhu, uplatňovat základní kulturně hygienické návyky	Zvládá osobní hygienu
	Je samostatné při stravování
Navazovat kontakty s dospělým, kterému je svěřeno do péče, komunikovat s druhými dětmi	Komunikuje s učitelkou
	Komunikuje s ostatními dětmi

Záznamový arch č.1

Jméno: KATEŘINA	Pohlaví: dívka	Věk: 3 r. a 6 m.	
Přítomnost rodičů a sourozenců při adaptaci:		ANO	NE
Účast rodiče s dítětem na zápisu do MŠ		X	
Využití možnosti setkání rodičů s dětmi v MŠ (čtvrtky)			X
Přítomnost rodiče v prvním týdnu			X
Přítomnost staršího sourozence v MŠ		X	
Sourozenec navštěvuje stejnou třídu			X

Systém hodnocení v následující tabulce:

vždy	téměř vždy	často	málokdy	nikdy
A	B	C	D	E

Průběh adaptace v jednotlivých týdnech:	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Během adaptace bylo závislé na rodiči (pokud byl přítomen)	-	-	-	-
Během adaptace bylo závislé na sourozenci (pokud byl přítomen)	B	B	C	C
Pláče při ranním odchodu rodiče	A	A	B	D
Pláče celý den	C	D	D	E
Navazuje kontakt s učitelkou	D	D	C	C
Své potřeby sděluje učitelce	E	D	D	C
Je závislé na učitelce	E	E	E	D
Navazuje kontakt s ostatními dětmi	D	C	C	C
Je ohleduplné k ostatním dětem	C	C	B	B
Vyhledává podněty, hraje si	D	D	C	C
Je aktivní ve třídě	D	C	C	B
Je aktivní na školní zahradě	C	B	B	A
Má problémy v přechodových situacích	C	D	D	D
Udrží pozornost při řízené činnosti	C	C	C	B

	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Spolupracuje při řízené činnosti	E	D	C	C
Respektuje pravidla	B	B	B	A
Orientuje se v prostředí mateřské školy	B	B	A	A
Je samostatné při stravování	B	B	A	A
Je samostatné při osobní hygieně	B	A	A	A
Udrží čistotu přes den	A	A	A	A
Bez potíží používá toaletu	B	A	A	A
Při odchodu k odpočinku pláče	-	-	B	B
Pláče po celou dobu odpočinku	-	-	E	E
Je závislé na své hračce na spaní	-	-	A	A
Pláče při příchodu rodiče	D	D	E	E
Poznámky:				
<p>1.týden – docházka dopoledne. V samoobsluze velmi samostatná, ve třídě pasivnější, spíše pozoruje, s učitelkou příliš nekomunikuje, stydí se odpovídat, ale je znatelné, že se všeobecně orientuje. Má velmi rozvinutou slovní zásobu. Nastává problém při rozdělení se sestrou – dělení do tříd. Při pobytu venku je veselejší než ve třídě, stále chodí za sestrou.</p> <p>2.týden – viz 1. týden, mírné zlepšení v komunikaci s dětmi i s učitelkou, je aktivnější i ve společných činnostech.</p> <p>3.týden – zůstává již na spaní, lehátko musí mít u své sestry, jinak pláče dlouhou dobu, v blízkosti sestry usne a spí. Zlepšení v komunikaci s učitelkou.</p> <p>4.týden – méně plačtivá, komunikativnější, samostatná, celkově si zvyká na režim v mateřské škole</p>				

Záznamový arch č. 2

Jméno: MATĚJ	Pohlaví: chlapec	Věk: 3 roky	
Přítomnost rodičů a sourozenců při adaptaci:		ANO	NE
Účast rodiče s dítětem na zápisu do MŠ		X	
Využití možnosti setkání rodičů s dětmi v MŠ (čtvrtky)		X	
Přítomnost rodiče v prvním týdnu		X	
Přítomnost staršího sourozence v MŠ			X
Sourozenec navštěvuje stejnou třídu			-

Systém hodnocení v následující tabulce:

vždy	téměř vždy	často	málokdy	nikdy
A	B	C	D	E

Průběh adaptace v jednotlivých týdnech:	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Během adaptace bylo závislé na rodiči (pokud byl přítomen)	A	A	-	-
Během adaptace bylo závislé na sourozenci (pokud byl přítomen)	-	-	-	-
Pláče při ranním odchodu rodiče	-	A	B	C
Pláče celý den	D	C	C	D
Navazuje kontakt s učitelkou	C	C	B	B
Své potřeby sděluje učitelce	D	B	B	B
Je závislé na učitelce	E	C	C	C
Navazuje kontakt s ostatními dětmi	D	C	C	B
Je ohleduplné k ostatním dětem	D	D	D	D
Vyhledává podněty, hraje si	B	C	C	C
Je aktivní ve třídě	B	D	C	C
Je aktivní na školní zahradě	A	C	B	B
Má problémy v přechodových situacích	C	C	D	E
Udrží pozornost při řízené činnosti	D	C	C	B

	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Spolupracuje při řízené činnosti	D	D	D	C
Respektuje pravidla	D	C	C	B
Orientuje se v prostředí mateřské školy	D	D	C	C
Je samostatné při stravování	E	E	D	D
Je samostatné při osobní hygieně	D	D	D	D
Udrží čistotu přes den	A	B	B	B
Bez potíží používá toaletu	B	B	C	C
Při odchodu k odpočinku pláče	-	-	-	-
Pláče po celou dobu odpočinku	-	-	-	-
Je závislé na své hračce na spaní	-	-	-	-
Pláče při příchodu rodiče	C	D	D	E

Poznámky:

1.týden – dopolední docházka bez oběda. Matka přítomna po celou dobu, snaží se nezasahovat do dění, ale chlapec je na ní dost závislý, chce dělat vše s matkou, samostatně neaktivní. S učitelkou lehce komunikuje, s dětmi kontakty nenavazuje. Matka informovala učitelku o možném agresivním chování chlapce vůči ostatním dětem. Přestože chlapec je vnímavý k verbálním domluvám a ví, že je takové chování nežádoucí, v některých situacích neudrží emoce.

2.týden – dopolední docházka. Po domluvě je matka přítomna cca 1 hodinu po ranním příchodu, na řízenou činnost odchází a vrací se cca hodinu před obědem na pobyt venku. Během doby bez přítomnosti matky se chlapec snaží si hrát, ale stále vyhlíží matku a je plačtivý. Více komunikuje s učitelkou a s ostatními dětmi. Často odmítá jídlo i v přítomnosti matky.

3.týden – dopolední docházka. Již bez přítomnosti matky. Zlepšení komunikace s učitelkou, s dětmi se občas snaží navázat kontakty, ale je potřeba dbát zvýšené pozornosti, pokud se mu něco nelíbí, uchyluje se k agresivnímu chování, kterého následně lituje. Málokdy se stravuje samostatně, spíše vyžaduje krmení nebo se nestravuje vůbec.

4.týden – dopolední docházka. Rodiče prozatím o celodenním pobytu neuvažují. Stále je méně samostatný, vyžaduje pomoc při stravování, hygieně, převlékání. Více komunikuje s učitelkou a s ostatními dětmi, více spolupracuje při aktivitách.

Záznamový arch č. 3

Jméno: ŠTĚPÁN	Pohlaví: chlapec	Věk: 2 r. a 11 m.	
Přítomnost rodičů a sourozenců při adaptaci:		ANO	NE
Účast rodiče s dítětem na zápisu do MŠ		X	
Využití možnosti setkání rodičů s dětmi v MŠ (čtvrtky)			X
Přítomnost rodiče v prvním týdnu			X
Přítomnost staršího sourozence v MŠ		X	
Sourozenec navštěvuje stejnou třídu			X

Systém hodnocení v následující tabulce:

vždy	téměř vždy	často	málokdy	nikdy
A	B	C	D	E

Průběh adaptace v jednotlivých týdnech:	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Během adaptace bylo závislé na rodiči (pokud byl přítomen)	-	-	-	-
Během adaptace bylo závislé na sourozenci (pokud byl přítomen)	B	C	C	D
Pláče při ranním odchodu rodiče	A	A	B	B
Pláče celý den	C	D	D	E
Navazuje kontakt s učitelkou	B	A	A	A
Své potřeby sděluje učitelce	B	B	A	A
Je závislé na učitelce	C	D	D	D
Navazuje kontakt s ostatními dětmi	C	B	B	B
Je ohleduplné k ostatním dětem	D	D	C	C
Vyhledává podněty, hraje si	C	C	B	A
Je aktivní ve třídě	C	B	A	A
Je aktivní na školní zahradě	A	A	A	A
Má problémy v přechodových situacích	D	D	E	E
Udrží pozornost při řízené činnosti	E	D	D	D

	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Spolupracuje při řízené činnosti	E	D	D	D
Respektuje pravidla	D	D	C	C
Orientuje se v prostředí mateřské školy	D	C	C	B
Je samostatné při stravování	D	C	C	B
Je samostatné při osobní hygieně	C	B	B	B
Udrží čistotu přes den	A	A	A	A
Bez potíží používá toaletu	B	B	A	A
Při odchodu k odpočinku pláče	-	-	-	C
Pláče po celou dobu odpočinku	-	-	-	D
Je závislé na své hračce na spaní	-	-	-	A
Pláče při příchodu rodiče	E	E	E	E

Poznámky:

1.týden – docházka dopoledne. Matka přichází během oběda a dokrmuje. Chlapec je velmi společenský, komunikuje s učitelkou i s ostatními dětmi. Přesto je celkem plačtivý při odloučení i během dne. Oporou je mu starší bratr zvláště ve chvílích, kdy jsou třídy spojeny. Při stravování čeká, až ho někdo nakrmí. Rád si hraje v koupelně s vodou, je třeba zvýšené pozornosti.

2.týden – docházka dopoledne. Při ranním odloučení stále hodně plačtivý, někdy až hysterický, ale bez dlouhého trvání. Během dne již téměř nepláče. Zdokonalení v samostatnosti a sebeobsluze. Je velmi aktivní a je pro něj těžké udržet delší dobu pozornost. Časté konflikty s ostatními dětmi o hračky.

3.týden – docházka dopoledne. Začíná si osvojovat režim dne v mateřské škole, ale vyžaduje neustálé vedení a usměrňování, je velmi živý. Je samostatnější při stravování.

4.týden – docházka na celý den. Již tolik nevyžaduje přítomnost bratra, je kamarádský a komunikativní. Při ranním odloučení pláč již není tak dramatický, jako v prvních týdnech. Při odchodu k odpočinku pláče delší dobu, ale únavou usne a spí vedle svého bratra. Pozornost je stále celkem nestálá.

Záznamový arch č.4

Jméno: JONÁŠ	Pohlaví: chlapec	Věk: 2 r. a 10 m.	
Přítomnost rodičů a sourozenců při adaptaci:		ANO	NE
Účast rodiče s dítětem na zápisu do MŠ		X	
Využití možnosti setkání rodičů s dětmi v MŠ (čtvrtky)		X	
Přítomnost rodiče v prvním týdnu			X
Přítomnost staršího sourozence v MŠ		X	
Sourozenec navštěvuje stejnou třídu			X

Systém hodnocení v následující tabulce:

vždy	téměř vždy	často	málokdy	nikdy
A	B	C	D	E

Průběh adaptace v jednotlivých týdnech:	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Během adaptace bylo závislé na rodiči (pokud byl přítomen)	-	-	-	-
Během adaptace bylo závislé na sourozenci (pokud byl přítomen)	C	D	D	E
Pláče při ranním odchodu rodiče	A	C	E	E
Pláče celý den	D	E	E	E
Navazuje kontakt s učitelkou	D	C	C	B
Své potřeby sděluje učitelce	E	E	D	D
Je závislé na učitelce	C	C	C	D
Navazuje kontakt s ostatními dětmi	E	D	D	C
Je ohleduplné k ostatním dětem	D	D	D	D
Vyhledává podněty, hraje si	D	C	C	B
Je aktivní ve třídě	D	D	C	C
Je aktivní na školní zahradě	C	C	C	B
Má problémy v přechodových situacích	C	D	D	E
Udrží pozornost při řízené činnosti	E	E	E	D

	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Spolupracuje při řízené činnosti	E	E	D	D
Respektuje pravidla	D	D	D	C
Orientuje se v prostředí mateřské školy	D	C	B	B
Je samostatné při stravování	E	E	E	D
Je samostatné při osobní hygieně	E	D	D	C
Udrží čistotu přes den	B	B	A	A
Bez potíží používá toaletu	C	C	C	B
Při odchodu k odpočinku pláče	-	-	-	D
Pláče po celou dobu odpočinku	-	-	-	E
Je závislé na své hračce na spaní	-	-	-	B
Pláče při příchodu rodiče	-	-	-	E

Poznámky:

1.týden – docházka dopoledne. Zatím příliš nekomunikuje ani s učitelkou, ani s ostatními dětmi s výjimkou svého bratra. Celkově je spíše pasivnější, tichý, drží si svou hračku a pozoruje. Na záchod si řekne, ale chce posadit. Nevládá se samostatně svléct a obléct.

2.týden – docházka dopoledne. Občas začíná více komunikovat. Nechápe, že hračky jsou pro všechny děti a je třeba se o ně dělit. Mírné zlepšení v samostatnosti. Při řízené činnosti spíše vyhledává volnou hru.

3.týden – docházka dopoledne. Bez razantních změn, méně plačtivý, snaha o udržení pozornosti.

4.týden – docházka celý den, adaptace na odpočinek naprosto bez problémů, přičemž nespí s bratrem v jedné místnosti. Zlepšení v samostatnosti a aktivitě. Při použití toalety se již sám svleče, ale následně je nutná pomoc s oblečením.

Záznamový arch č. 5

Jméno: SOFIE	Pohlaví: dívka	Věk: 2 r. a 8 m.	
Přítomnost rodičů a sourozenců při adaptaci:		ANO	NE
Účast rodiče s dítětem na zápisu do MŠ		X	
Využití možnosti setkání rodičů s dětmi v MŠ (čtvrtky)		X	
Přítomnost rodiče v prvním týdnu		X	
Přítomnost staršího sourozence v MŠ			X
Sourozenec navštěvuje stejnou třídu			-

Systém hodnocení v následující tabulce:

vždy	téměř vždy	často	málokdy	nikdy
A	B	C	D	E

Průběh adaptace v jednotlivých týdnech:	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Během adaptace bylo závislé na rodiči (pokud byl přítomen)	D	-	-	-
Během adaptace bylo závislé na sourozenci (pokud byl přítomen)	-	-	-	-
Pláče při ranním odchodu rodiče	D	D	D	D
Pláče celý den	D	D	E	E
Navazuje kontakt s učitelkou	C	B	A	A
Své potřeby sděluje učitelce	C	A	A	A
Je závislé na učitelce	D	D	D	D
Navazuje kontakt s ostatními dětmi	C	C	B	B
Je ohleduplné k ostatním dětem	C	C	C	C
Vyhledává podněty, hraje si	C	B	B	B
Je aktivní ve třídě	C	B	B	B
Je aktivní na školní zahradě	B	A	A	A
Má problémy v přechodových situacích	D	E	E	E
Udrží pozornost při řízené činnosti	E	E	D	D

	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Spolupracuje při řízené činnosti	D	D	C	C
Respektuje pravidla	D	D	D	C
Orientuje se v prostředí mateřské školy	C	C	B	B
Je samostatné při stravování	C	C	C	B
Je samostatné při osobní hygieně	C	C	B	B
Udrží čistotu přes den	B	A	A	A
Bez potíží používá toaletu	A	A	A	A
Při odchodu k odpočinku pláče	-	-	-	D
Pláče po celou dobu odpočinku	-	-	-	E
Je závislé na své hračce na spaní	-	-	-	A
Pláče při příchodu rodiče	E	E	E	E

Poznámky:

1.týden – docházka dopoledne. Matka přítomna dva dny po celou dobu, následující dny po domluvě s učitelkou byla přítomna jen půl hodiny po ranním příchodu a půl hodiny před obědem. Dívka je komunikativní s dospělými i s dětmi, je společenská, velmi aktivní, je pro ni těžké udržet pozornost, má potřebu si stále povídat s dětmi, které zná. Je relativně samostatná, ale v některých situacích vyžaduje výpomoc.

2.týden – docházka dopoledne. Již bez přítomnosti matky, do mateřské školy se těší mezi děti. Občas se potřebuje dotazem u učitelky ujistit, že se matka vrátí. Spolupracuje, ale u činnosti příliš dlouho nevydrží, má v oblibě spíše chlapecké hry, honičku atd.

3.týden – docházka dopoledne. Adaptace probíhá velmi úspěšně.

4.týden – 3 dny docházka dopoledne a 2 dny celý den. Průběh srovnatelný s předchozími týdny. První den s odpoledním odpočinkem probíhal bez potíží, druhý den byla dívka plačtivá před usnutím. Vhodné zvážit nutnost celodenního pobytu v rámci úspěšné adaptace.

Záznamový arch č. 6

Jméno: MAREK	Pohlaví: chlapec	Věk: 2 r. a 7 m.	
Přítomnost rodičů a sourozenců při adaptaci:		ANO	NE
Účast rodiče s dítětem na zápisu do MŠ		X	
Využití možnosti setkání rodičů s dětmi v MŠ (čtvrtky)		X	
Přítomnost rodiče v prvním týdnu			X
Přítomnost staršího sourozence v MŠ			X
Sourozenec navštěvuje stejnou třídu			-

Systém hodnocení v následující tabulce:

vždy	téměř vždy	často	málokdy	nikdy
A	B	C	D	E

Průběh adaptace v jednotlivých týdnech:	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Během adaptace bylo závislé na rodiči (pokud byl přítomen)	-	-	-	-
Během adaptace bylo závislé na sourozenci (pokud byl přítomen)	-	-	-	-
Pláče při ranním odchodu rodiče	A	A	A	A
Pláče celý den	C	D	D	D
Navazuje kontakt s učitelkou	C	B	A	A
Své potřeby sděluje učitelce	D	D	D	C
Je závislé na učitelce	A	B	B	C
Navazuje kontakt s ostatními dětmi	E	D	D	D
Je ohleduplné k ostatním dětem	C	C	C	C
Vyhledává podněty, hraje si	D	D	D	C
Je aktivní ve třídě	D	D	C	C
Je aktivní na školní zahradě	D	C	C	B
Má problémy v přechodových situacích	B	B	B	C
Udrží pozornost při řízené činnosti	E	D	D	D

	1. týden	2. týden	3. týden	4. týden
Spolupracuje při řízené činnosti	E	D	D	D
Respektuje pravidla	C	B	B	B
Orientuje se v prostředí mateřské školy	D	D	C	C
Je samostatné při stravování	D	C	C	B
Je samostatné při osobní hygieně	E	E	E	E
Udrží čistotu přes den	E	D	D	D
Bez potíží používá toaletu	E	E	E	E
Při odchodu k odpočinku pláče	C	C	C	D
Pláče po celou dobu odpočinku	D	E	E	E
Je závislé na své hračce na spaní	C	C	C	D
Pláče při příchodu rodiče	C	C	D	D

Poznámky:

1.týden – docházka na celý den, matka nastoupila do zaměstnání. Problém s vyměšováním, odmítá chodit na toaletu, během dne se buď pomoci, nebo se vymočí až do pleny, kterou dostane na spaní. Konzultace s rodiči ohledně problému a jeho řešení. Je hodně plačtivý, vyhledává společnost učitelky, ale příliš nekomunikuje. Je spíše pasivní, pozoruje, do aktivit se nezapojuje, při pobytu venku je aktivnější. Při odpočinku brzy usíná, je unavený.

2.týden – docházka na celý den. Bez významných změn oproti 1. týdnu. Začíná být samostatný při stravování. Sleduje dění v mateřské škole, lépe se v něm orientuje.

3.týden – docházka na celý den. Domluva s rodiči – použití vlastního nočníku – úspěšně. Na toaletu stále odmítá jít. Stále vyžaduje společnost učitelky, verbálně nekomunikuje. Mírné zlepšení v aktivitě při volných hrách.

4.týden - docházka na celý den. Začíná si zvykat a celkově respektovat chod mateřské školy. Pokračuje v použití vlastního nočníku, nabízeno použití toalety.